



לומדים בסוכה

דיני בניית הסוכה, הישיבה בסוכה

ורעיונות על האושפיזין -

לימוד משפחתי



הרב יוסף צבי רימון

מוקדש לכבוד
הורינו היקרים
חיים ומאשה
גבעתי
הי"ד



שהשקיעו בנו בכל מרצם ומאודם
שיזכו לראות בטוב ה' לאורך ימים ושנים,
יחד עם צאצאיהם וכל בני משפחתם

עורך: הרב מתן גלידאי
הגהות: ישראל רוזנברג
עיצוב: עדי צור, 054-9379396
הפקה: הרב דניאל פליישמן

תמונות תלת ממד: באדיבות הרב משה הררי, מחבר ספרי מקראי קודש,
ישיבת מרכז הרב - כל הזכויות שמורות

יצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט,
המחלקה למכוני מחקר תורניים

© כל הזכויות שמורות לסולמות (ע"ר)

ת"ד 230 אלון שבות 9043300

02-5474547

office@sulamot.org

www.sulamot.org

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט
בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן
החומר שבחוברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מעמותת סולמות.

נדפס בישראל תשפ"א 2021 Printed in Israel

מסת"ב: 978-965-7513-83-5

תוכן

53.....	אברהם
54.....	יצחק
55.....	יעקב
56.....	משה
57.....	אהרן
59.....	יוסף
60.....	דוד

6.....	הקדמה - מדוע כל החגים ברצף?
10.....	איך בוחרים ארבעת המינים?
12.....	ארבעת המינים בשמיטה
14.....	נטילת ארבעת המינים
14.....	איגודם וסידורם
15.....	הברכה
17.....	בניית הסוכה
17.....	האם יש מצווה בבניית הסוכה?
17.....	מידות ושיעורי תורה
18.....	מקום עשיית הסוכה
19.....	המבנה והדפנות
23.....	הסכך
30.....	פרגולה
33.....	אופן בניית הסוכה
34.....	תליית קישוטים בסוכה
35.....	סוכה במכונית
36.....	שימוש בסוכה בשאר ימות השנה
38.....	מצוות הישיבה בסוכה
38.....	אכילה בסוכה
43.....	שינה בסוכה
46.....	ברכת 'לישב בסוכה'
48.....	חובת האכילה בלילה הראשון
49.....	יציאה לטיול בסוכות
52.....	האושפיזין
52.....	מדוע אנו מזמינים אושפיזין לסוכה?

הקדמה - מדוע כל החגים ברצף?

השולחן ערוך בתחילת הלכות סוכה (סימן תרכ"ה) כותב:

'בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' (ויקרא כ"ג, מב-מג) - הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש.

דברי השולחן ערוך מפתיעים. השולחן ערוך הוא ספר הלכה, ואין מוצאים בו **טעמים** להלכה. מדוע כאן חרג השולחן ערוך ממנהגו וכתב את טעמה של מצוות הישיבה בסוכה?

שאלה זו שאל **הב"ח** על **הטור** (סימן תרכ"ה). הב"ח ביאר שהתורה קבעה בפירוש כי יש לשבת בסוכות "לְמַעַן יִדְעוּ דִרְתִּיכֶם כִּי בְסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כ"ג, מג), ומכאן שבמצווה זו באופן מיוחד טעם המצווה הוא חלק ממעשה המצווה. הב"ח כותב שיש עוד שתי מצוות כאלו: תפילין ("לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" [שמות י"ג, ט]) וציצית ("לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי" [במדבר ט"ו, מ]). ואכן, גם בשתי מצוות אלו כתב **השולחן ערוך** (כ"ה, ה; ח, ח) את טעם המצווה.¹

ביארנו שטעם מצוות הסוכה הוא חלק ממעשה המצווה, אך צריך עדיין לבאר מה טעם הדבר. נראה שהדבר מתקשר למערכת הכללית של חגי תשרי. מה משמעותה של מערכת זו? מדוע חגי תשרי באים ברצף אחד ולא פיזרו אותם על פני השנה כולה?

ניתן להבין שפשוט אי אפשר לצאת מיום הכיפורים ישירות לשנה הרגילה. צריך ריכוך. צריך תקופת מעבר. צריך סוכה. אך נראה שיש כאן דבר נוסף. נראה שיש כאן מערכת אחת של חגים המובילה אותנו, שלב אחרי שלב, לקראת פתיחת השנה.

בראש השנה וביום הכיפורים האדם אמור להתנתק מצורכי הגוף ולהתמקד בנפש. דבר זה בא לידי ביטוי חריף ביום הכיפורים, שבו אין גותנים שום

טיפול לגוף (כדברי **הרמב"ם** [שביתת עשור, פ"א ה"ד] שמצווה לשבות מאכילה ומשתייה וכו'). בכל השנה הנפש מעלה אותנו למעלה, והגוף מנסה להורידנו למטה. בימים אלו אנו משביתים את הגוף ומטפלים בנפש. דבר זה אמור להביא את הנפש לשיא רוחני.

אולם האדם אינו אמור להישאר ברמה זו בלבד. רק למלאכים אין גוף. לנו יש גוף, והמבחן האמיתי הוא בשילוב של הרוח בגוף. זוהי מטרת חג **הסוכות**. חג הסוכות הוא חג שכולו גשמי: מקיימים מצווה **באכילה** בסוכה, **בשינה** בסוכה וכו'. זהו חג שבו יש כפילות של שמחה: "וְשִׂמְחָתָּ בְּחַגְגָּךְ... וְהֵייתָ אֶף שְׂמֵחַ" (דברים ט"ז, יד-טו), שבאה לידי ביטוי בסממנים גשמיים: בבשר וביין, בבגדים נאים לאישה ועוד. בכל החגים מקריבים שבעה כבשים, ואילו בחג הסוכות מקריבים ארבעה עשר כבשים. חג הסוכות שייך גם למערכת הימים הנוראים וגם למערכת השנה כולה.

חג הסוכות יוצר חיבור מיוחד של הימים הנוראים לשנה כולה. מהותו של חג הסוכות היא לבחון האם אנו מצליחים להכניס את העושר הרוחני שהשגנו בימים הנוראים אל תוך חיי היום יום, אל תוך החיים הגשמיים.

הרב קוק (אורות התשובה, י"ד, א) כותב שיש סיכון בכך שהאדם מתרומם ומתנתק מהמציאות:

לפעמים על ידי שמתאמצים להיות מודבק ברוחניות עליונה, מתרוממים כל כוחות החיים הרוחניים למעלה בעולם המחשבה העליונה, והגוף נעזב מן הנשמה, ועל ידי זה המידות הרעות שולטות בו.

ואחר כך כשההסתכלות הרוחנית העליונה נגמרת, וכח החיים חוזר לרגילות שלו, מוצאת הנשמה את הגוף שבור בקלקולי תכונותיו, ומתחילה מלחמה פנימית גדולה ומסוכנת מאוד.

ובשביל כך צריכה התשובה עם חפץ זיכוך המידות להיות קודמת לעליה ההסתכלותית, ואז מכשירים איזה מגע בין הגוף אל הנשמה גם בהתעלותה העליונה.

הרב קוק מסביר (עולת ראייה, ח"ב, עמ' סזז) שהימים שבין יום כיפור לסוכות ניתנו כדי לאפשר לחזור לעולם הזה:

1 מכל מקום, גם מי שלא כיוון לטעם המצווה יצא ידי חובה, אלא שלא קיים את המצווה בשלמותה, כפי שנראה להלן.

על ידי העליה של יום הכיפורים מתרחקים הרבה מהעולם הזה, וצריכים שמירה מכל מכשול כשפוגשים בעניני העולם הזה, ואותם הימים שבין יום הכיפורים לסוכות ניתנו לחינוך של חזרה לעניני העולם הזה בתיאור הגון בקדושה.

גם באורות התשובה (ט, י) כותב הרב קוק שימי השמחה של סוכות באים להשלים את התשובה של יום כיפור:

על כן באים ימים של שמחת קודש, של חדות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועז החיים הטהור, אז תהיה התשובה שלימה.

לאחר קבלת התורה אומר הקב"ה למשה: "לֶךְ אֶמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֹהֲלֵיכֶם" (דברים ה', כז). לשם מה היה צריך לומר להם לשוב לאוהל? הרי ברור שהם אמורים לחזור אליו! ענה **הרבי מקוצק**: הקב"ה אמר למשה שיאמר לעם: "כאן, בהר סיני, הייתם נפלאים. אבל זה לא העיקר. 'שובו לכם לאהליכם' - בואו נראה אתכם בבית, האם תצליחו לקחת את מעמד הר סיני לתוך ביתכם".

* * *

חוברת זו כוללת בעיקר את דיני בניית הסוכה ומצוות הישיבה בסוכה. **ההלכות מובאות כאן בקיצור ומתאימות ללימוד בסוכה במהלך הסעודות בחג ובחול המועד.** בע"ה בעתיד נוציא ספר שלם בסדרת "הלכה ממקורה" שיקיף את כל הלכות החג. פרט להלכות הללו, צירפנו שער המוקדש לאושפיזין - האורחים המיוחדים של חג הסוכות - ובו נקודות קצרות על מהותו של כל אחד מן האושפיזין יחד עם נקודות למחשבה עבורנו.

חוברת זו יוצאת לאור לכבוד בר המצווה של אברהם גרטל הי"ו. זכיתי להכיר את הסבא היקר, רבי אברהם לוואוויץ ז"ל שעל שמו נקרא אברהם הי"ו. הסבא היה אדם מלא בכוחות, מלא בעשייה ומלא בחסד. הסבא היה מלא גם באהבת תורה, ואף שינה את מקום מגוריו כדי להיות קרוב לרב סולובייציק בבוסטון. אני זוכה גם להכיר מקרוב את משפחת גרטל באלון שבות - משפחה יקרה ונעימה, האהובה עליי מאוד. אברהם היקר, בר המצווה - זכית למשפחה מקסימה, זכית לתכונות מדהימות ואתה בחור נעים וכישרוני. בע"ה שתזכה להמשיך לגדול לתורה, למידות ולמעשים טובים, ותהא ברכת ה' עליכם.

ברצוני להודות לעורך החוברת, הרב מתן גלידאי שליט"א, תלמיד חכם, למדן וירא שמים. כדרכו הרב מתן דייק וחייד בסוגיות, בראשונים, בסברות ובהלכה למעשה; ערך, ניסח, כתב והוסיף רבות. יהי רצון שיזכה להוסיף רבות בעולם התורה, להגדיל תורה ולהאדירה.

תודה לעדי צור שתחי' על עיצוב החוברת בצורה מרשימה ומאירה, נעימה ומזמינה. תודה לישראל רוזנברג הי"ו שהגיה את הכתובים ותיקן בטוב טעם ובתבונה. תודה לרב דניאל פליישמן שליט"א, מנהל מערך הכתיבה של סדרת 'הלכה ממקורה', שהפיק את החוברת.

תודה לרב אלי טרגין שליט"א, רב קהילת 'מעין רבקה' ומנכ"ל סולמות, הפועל בצורה מרשימה לקדם את עולם התורה והחינוך דרך מפעלות סולמות. תודה לר' קהת רענן הי"ו, הפועל איתי שנים רבות בעולם התורה והחסד, ומצליח לנווט את המפעלים הרבים שאני עסוק בהם בצורה נפלאה, נעימה ומוצלחת ביותר, בחסדי ה'. תודה לאביגיל אלמליח שתחי', מנהלת המשרד של סולמות, על כלל הפעילות בסולמות ועל הסיוע בהוצאת חוברת זו, ולאילן דרמון הי"ו, סמנכ"ל התפעול בסולמות, שנכנס לאחרונה לתפקידו. תודה לכל צוות סולמות וצוות לאופק, שאיתם אני זוכה לעשייה ברוכה כל כך בעולם התורה והחסד.

ברצוני להודות לידידי עמותת סולמות העומדים לצידנו כל העת, ובזכותם ניתן היה להוציא את החוברת לאור, ולחברי עמותת סולמות.

בכל לימודי, אני מוקיר תודה למורי רבותי, הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל והרב יהודה עמיטל זצ"ל, ראשי ישיבת הר עציון, שנתנו לי כה רבות בלימוד תורתנו הקדושה. זכיתי להיות מחובר אליהם במשך עשרות שנים, והשפעתם עליי רבה עד מאוד.

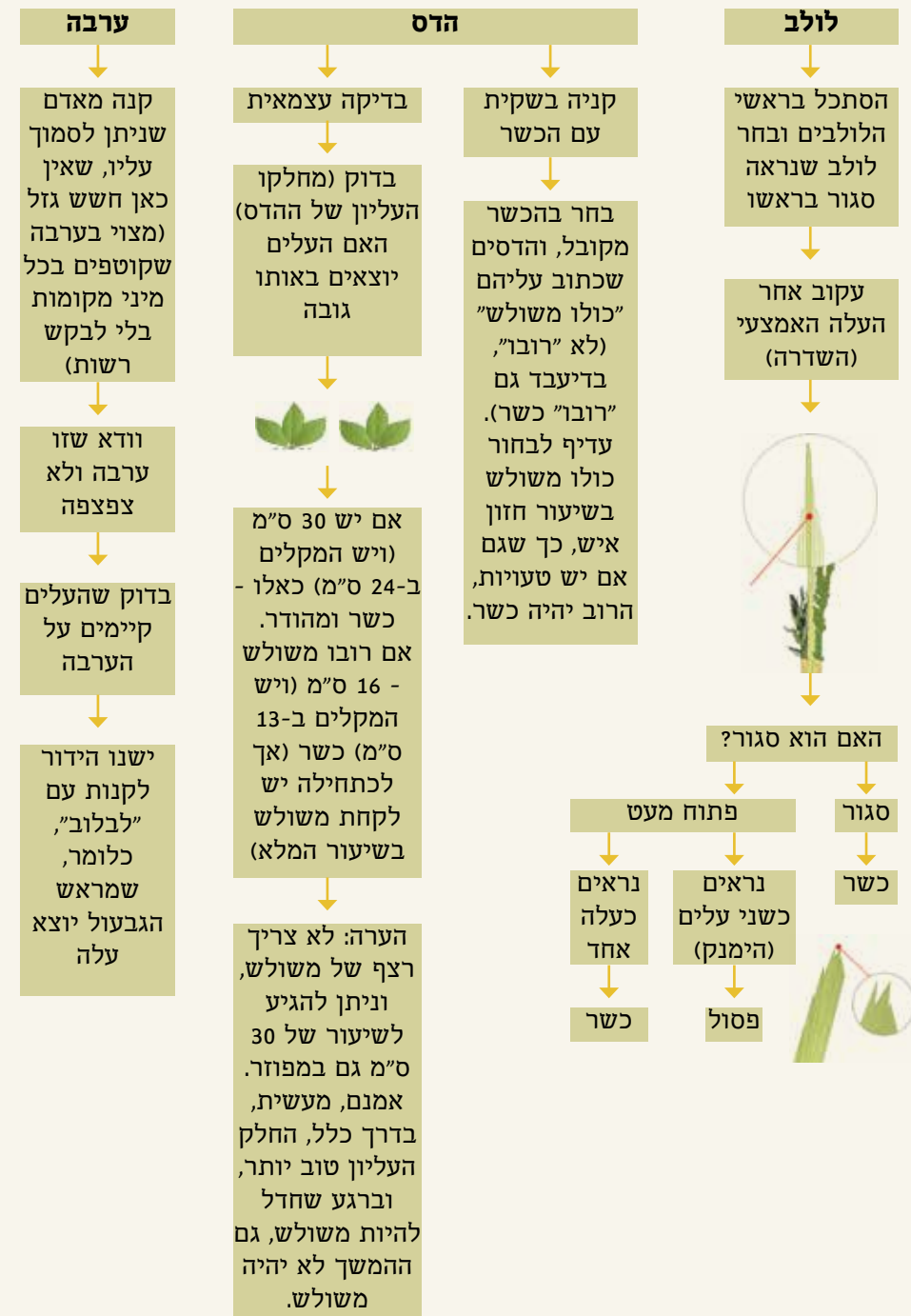
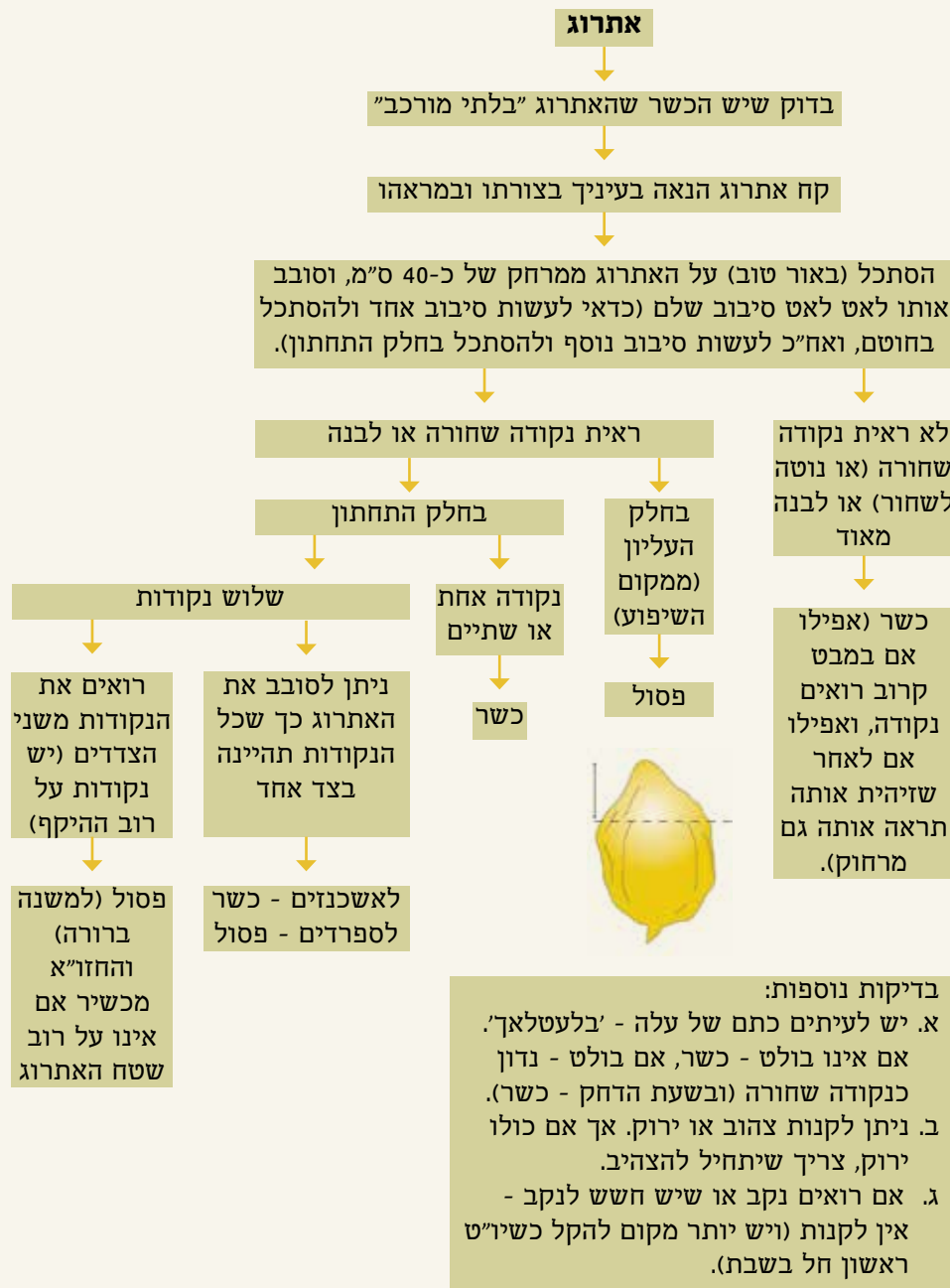
מודה אני לבורא עולם, שזיכני ללמוד וללמד, ומתפלל שיזכה אותי ואת אשתי שרון הי"ו הנמצאת לצדי כל העת, להמשיך ללמוד ולפעול מתוך שמחה, בריאות טובה ויראת שמים, ולגדל את ילדינו לתורה, למידות, לחופה ולמעשים טובים. "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ה' א-להינו, ואל תטשנו ה' א-להינו לנצח".

יהי רצון שנצליח לשאוב את הכוחות הרוחניים של החגים ולהכניס קדושה לשנה כולה, להכניס טוב וטוהר לכל הסובב אותנו, להפוך את השנה הקרובה - שנת שמיטה - לשנה של תיקון עולם, לשנה של עשייה ויצירה, שנה שתוביל את עם ישראל להיות קדושים יותר, טהורים יותר, ערכיים יותר, מוסריים יותר ומחוברים בחיבור איתן ואמיץ לאבינו שבשמים.

יוסף צבי רימון

אלון שבות, אלול ה'תשפ"א

איך בוחרים ארבעת המינים?





האם יש בעיות מיוחדות ברכישת ארבעת המינים או בשימוש בהם בשמיטה?

אתרוג

אתרוג הוא פרי מאכל, ולכן ברור שיש בו קדושת שביעית. אולם נחלקו הראשונים אם קדושתו נקבעת לפי זמן החנטה, כשאר הפירות (רוב הראשונים), או לפי זמן הקטיפה, כדין ירקות (רמב"ם, מעשר שני, פ"א ה"ה). מעיקר הדין ההלכה היא כדעת רוב הראשונים, שהקדושה נקבעת לפי החנטה, אך למעשה חוששים לדעת הרמב"ם, ולכן אתרוג שנקטף או חנט בשמיטה, קדוש בקדושת שביעית (חזון איש, שביעית, ז', י').

למעשה, **בדרך כלל אין משמעות מעשית למחלוקת זו**, כיוון שעל פי רוב האתרוגים נקטפים עוד לפני ראש השנה (כדי שהסוחרים יספיקו למיין ולשווק אותם בזמן). ממילא, **בסוכות של השנה השביעית** אנו נוטלים אתרוגים שחנטו ונקטפו בשנה השישית, שלכל הדעות **אין** בהם קדושת שביעית, ואילו **בסוכות של השנה השמינית** אנו נוטלים אתרוגים שחנטו ונקטפו בשנה השביעית, שלכל הדעות **יש** בהם קדושת שביעית.

נמצא שבסוכות של השנה השביעית קניית האתרוג והשימוש בו נעשים כרגיל, ואילו בסוכות של תחילת השנה השמינית הטיפול באתרוג נעשה על פי הכללים של קדושת שביעית. למעשה אין בעיה לקיים את מצוות ארבעת המינים באתרוג של שביעית, אלא שיש איסור לסחור באתרוג כזה, ולכן שיווק האתרוגים נעשה באמצעות **אוצר בית דין**. ניתן גם לקנות אתרוג **מהיתר מכירה**, ואף מי שאינו סומך על ההיתר יכול לקנות אתרוג כזה וליטול אותו (ש"ת אגרות משה, או"ח, ח"א, סימן קפ"ו). בכל מקרה, כאשר קונים אתרוג עם הכשר, ההכשר אמור להתייחס גם לקדושת שביעית.

לאחר חג הסוכות אין לזרוק את האתרוג לאשפה, אלא לשים אותו בשקית ואחר כך באשפה (כפי שממילא יש לנהוג בארבעת המינים לאחר החג).

מי שנוהג לשמור את האתרוג אחרי חג הסוכות לתקופה מסוימת, יקפיד לבערו כשיגיע זמן הביעור, אם הוא עדיין ראוי לאכילה (שבת הארץ, קונטרס אחרון, כ"ד).

לולב

בגמרא (סוכה מ.) מבואר שיש קדושת שביעית בלולב, **ורש"י** (ד"ה יצאו) מנמק את הדבר בכך שלולב משמש לטאטוא הבית. אולם **הרמב"ם** (פירוש המשניות סוכה, פ"ג מ"ט; וכך עולה מדבריו בהלכות שמיטה ויובל, פ"ח ה"א) כותב שלולב הוא כעץ בעלמא ואין בו קדושת שביעית (האחרונים (כפות תמרים סוכה שם; ש"ת מנחת יצחק, ח"ח, סימן ק"י) הסבירו כיצד שיטת הרמב"ם מתיישבת עם פשטות הגמרא).

להלכה, כמה אחרונים (ש"ת שבט הלוי, ח"א, סימן פ"א, ועוד) הכריעו כדעת הרמב"ם, שאין קדושת שביעית בלולב, **והגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה, ח"א, סימן נ"א אות כג) כותב שכיום הדבר נכון לכל הדעות, כיוון שכלל לא משתמשים בלולבים לטאטוא הבית. לכן **להלכה אין קדושת שביעית בלולבים**, וניתן לחתוך אותם ולסחור בהם כרגיל, בלא שום מגבלה.

הדסים

הירושלמי (שביעית, פ"ז ה"א) מסתפק אם יש קדושת שביעית בבשמים, ונטיית האחרונים להחמיר בכך (חזון איש, שביעית, י"ד, ט, ד"ה ובתשובת; ש"ת שבט הלוי, ח"ב, סימן ר"ב; ועוד). לכן יש מחמירים שיש קדושת שביעית בהדסים, וכך נהג החזון איש (ארחות רבנו, ח"ב, עמ' שכו). אולם רוב האחרונים (ש"ת מנחת יצחק, ח"ו, סימן ק"ל, ג; מנחת שלמה, ח"א, סימן נ"א, כג; ועוד) פוסקים שאין קדושת שביעית בהדסים של ארבעת המינים, כיוון שאינם מיועדים לריח אלא לקיום המצווה.

לכן למעשה, ניתן לקטוף הדסים ולקנות אותם כרגיל (ולאחר החג ממילא נוהגים להשליכם לפח בתוך שקית ולא בדרך ביזיון). יש לציין שגם למחמירים החשש נוגע רק להדסים שנקטפו בשביעית (ונמכרים לקראת סוכות של השנה השמינית). בהדסים הנמכרים בתחילת השביעית בוודאי אין קדושת שביעית כי גידולם ולקיסתם היו בשישית.

ערבות

לכל הדעות אין בהן קדושת שביעית, ומותר לקטוף ולמכור אותן כרגיל.

לסיכום

בארבעת המינים של תחילת השנה השביעית לכל הדעות אין קדושת שביעית, ונוהגים בהם כמו בכל שנה. בתחילת השנה השמינית, באתרוג יש קדושת שביעית וצריכים לרכוש אותו דרך אוצר בית דין או היתר מכירה, ויש מחמירים לנהוג קדושת שביעית גם בהדס. בלולב ובערבה אין קדושת שביעית, וניתן לקטוף אותם ולסחור בהם כרגיל.



איגודם וסידורם

האשכנזים נוהגים לסדר את שלושת ההדסים מימין ואת שתי הערבות משמאל (משנה ברורה, תרנ"א, ס"ק יב), וכך ינהג גם איטר (שם). מנהג האר"י לאגוד הדס אחד בימין, הדס אחד בשמאל, הדס אחד באמצע (נוטה מעט לימין), ערבה אחת בימין וערבה אחת בשמאל, וכך נוהגים רבים מן הספרדים (עיינו כף החיים, תרנ"א, ס"ק יד-ז).

שדרת הלולב צריכה לבלוט טפח מעל ההדסים. הרמ"א (תרנ"א, א) מוסיף וכותב שההדסים אמורים להיות גבוהים מעט מן הערבות (על פי הקבלה).

איגוד המינים: אין חובה לאגוד את המינים, אולם לכתחילה יש לעשות כן משום נוי מצווה (שולחן ערוך, תרנ"א, א). עם זאת, הגמרא (לד): קובעת שאין לאגוד את האתרוג יחד עם שאר המינים, אלא יש לאגוד את שלושת המינים האחרים בלבד, שכן כך עולה מלשון הפסוק (ויקרא כ"ג, מ): "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנַף עֵץ עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל" - הלולב, ההדס והערבה מחוברים ביניהם באמצעות ו' החיבור, ואילו האתרוג נפרד מהם ואין ו' חיבור בינו ובין הלולב.

כיצד אוגדים את המינים? רבים שמים את המינים ב'קוישלך' ואינם מוסיפים קשרים, אולם טוב יותר להוסיף לפחות קשר אחד ממשי, קשר על גבי קשר,² ונוסף על הקשר אפשר להשתמש גם ב'קוישלך' לתוספת נוי ונוחות.³ ממילא, ראוי לאגוד את המינים לפני יום טוב, שהרי ביום טוב אסור לעשות קשרים גמורים.

2 הטבעות שנוהגים לעשות על הלולב (כדלהלן) אינן קשר גמור, אולם ניתן להקיף את המינים בטבעת ואחר כך לקשור את הקצוות.

3 יש להקפיד להכניס את ההדסים והערבות עמוק בתוך ה'קוישלך' (בזהירות, שלא ייתלשו עליהם), הן כדי שיהיו בתוך הקשירה, הן כדי שבשעת הנטילה יאחו בידו את כל המינים ולא רק את הלולב (רמ"א, תרנ"א, א). אמנם, בדיעבד יוצא ידי חובה אף אם אינו אוחד את ההדסים והערבות כשלעצמם אלא באמצעות הלולב, שכן 'לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה' (גמרא לז; שולחן ערוך, תרנ"א, ז). גם העובדה שה'קוישלך' חוצצים בין ידו

מלבד הקשר האוגד את שלושת המינים, נהגו לעשות קשרים גם בלולב עצמו, כדי שעליו לא יפרדו.⁴ הרמ"א (תרנ"א, א) כותב שנהגו לעשות בלולב שלושה קשרים.

הטפח העליון של הלולב צריך להיות בלא קשרים, כדי שניתן יהיה לרשרש עם העלים בשעת הנענועים (משנה ברורה, תרנ"א, ס"ק יד).

הברכה

על נטילת ארבעת המינים יש לברך את ברכת המצוות: "על נטילת לולב". **בגמרא** (לז): מבואר שמאחר שהלולב הוא המין הגבוה והבולט ביותר, מזכירים דווקא אותו בברכה.

מבחינת מועד הברכה מתעוררת בעיה. מצד אחד כלל הוא בידינו, ש"כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן" (פסחים ז), כלומר יש לברך לפני קיום המצווה. מצד שני, יש לברך על המצווה בשעה שהיא מזומנת ביד האדם וניתן לקיימה מיד עם תום הברכה, ואין לברכה לפני כן ('עובר דעובר'), כאשר חפץ המצווה עדיין אינו ביד האדם - והרי ברגע שייטול את המינים יקיים את המצווה ולא יוכל לברך לפני הנטילה!

הראשונים הציעו פתרונות שונים לבעיה זו. למעשה, רוב הספרדים נוטלים את הלולב עם ההדסים והערבות (כשהאתרוג על השולחן), מברכים ואז נוטלים את האתרוג, מצמידים אותו לשאר המינים ומנענעים (שולחן ערוך, תרנ"א, ה). לעומת זאת, האשכנזים נוהגים לטול את המינים כשהאתרוג הפוך ועוקצו כלפי מעלה (כך המינים מזומנים ביד האדם, אך עדיין אין הוא מקיים את המצווה), לברך ואז להפוך את האתרוג (ראו איור) (שולחן ערוך שם).

מי ששכח לנהוג בדרכים אלו ונטל את המינים כרגיל, יברך בין הנטילה לנענועים ויסמוך על הסוברים שגם ברכה בשלב זה נחשבת 'עובר לעשייתך', כיוון שהנענועים הם חלק מהמצווה (משנה ברורה שם, ס"ק כו).

ללולב אינה מהווה בעיה, שכן ה'קוישלך' (כמו כל אגד) הם לנוי, ו"כל לנאותו אנו חוצץ" (גמרא לז; משנה ברורה, תרנ"א, ס"ק ט), ומעבר לכך הם נעשים ממין הלולב ובוודאי אינם חוצצים.

4 "רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: 'כפת תמרים' - כפות, ואם היה פרוד יכפתנו" (גמרא לא).

האם יש מצווה בבניית הסוכה?

בתורה נזכרות שתי מצוות: "בְּסֻכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כ"ג, מב); "חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים" (דברים ט"ז, יג). לכאורה משמע מכאן שיש מצווה גם **בעשיית הסוכה**. כך משמע גם **מהשאלות** (קס"ט). **בירושלמי** (ברכות, פ"ט ה"ג) מובא שמברכים על בניית הסוכה, וגם מדבריו משמע שיש מצווה בעשיית הסוכה. אמנם אנו פוסקים להלכה שאין מברכים על עשיית הסוכה, אבל יש בכל זאת חשיבות בהכנת הסוכה (ראו העמק שאלה על השאלות שם).

הרמ"א (תרכ"ד, ה) כתב שהמדקדקים מתחילים בעשיית הסוכה מיד במוצאי יום הכיפורים, כדי לצאת ממצווה למצווה. ואמנם במוצאי יום הכיפורים די בכך שיתחיל לבנותה מעט, אולם למוחרת יום הכיפורים מצווה להשלים את בנייתה, שכן 'מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה' (רמ"א, תרכ"ה, א ומשנה ברורה, ס"ק ב). ואם אינו יכול להתחיל בבניית הסוכה במוצאי יום הכיפורים, ידבר עם משפחתו על בניית הסוכה או שילמד מעט הלכות סוכה, ובכך יתכונן לבניית הסוכה (עיינו כף החיים, תרכ"ד, ס"ק לה; ערוך השולחן שם, ז).

כמו כן, עדיף לבנות את הסוכה בעצמו ולא על ידי שליח (פרי מגדים, אשל אברהם, תרכ"ה, ס"ק א), בדומה להכנת המאכלים לשבת, או לפחות לעשות משהו בסוכה בעצמו (**בכף החיים** [שם, ס"ק יא] כתב שטוב שיניח את הסכך בעצמו כי זה עיקר המצווה, ואם אינו יכול להניח כולו, יניח מקצתו).

מידות ושיעורי תורה

רבות מן ההלכות הנוגעות לבניית הסוכה תלויות במידות שונות, כמו ארבע אמות, עשרה טפחים ועוד. לכן כהקדמה להלכות אלו נציין את מחלוקת **הגר"ח נאה והחזון איש** בנוגע למידות ולשיעורים השונים:



למנהג האשכנזים, לפני הברכה נוטלים את האתרוג כשהוא הפוך (כמו בתמונה הימנית), ואחרי הברכה הופכים את האתרוג ומנענעים (כמו בתמונה השמאלית)

אם הענפים רחבים ארבעה טפחים ונמשכים על פני כל הסוכה, הסוכה כולה עלולה להיפסל, כפי שיבואר להלן בגדרי סכך פסול.

סוכה תחת גג: אם כל הסוכה תחת גג, ודאי שהיא פסולה. אם רק חלק מהסוכה תחת הגג, והחלק שאינו מקורה מוקף בשלוש דפנות ויש בו שיעור סוכה (שבעה על שבעה טפחים - רצוי 70 ס"מ) - החלק הזה כשר, אך אין לשבת בחלק שמתחת לגג.

אם הגג נמצא בצד אחד של הסוכה ורוחבו קטן מארבע אמות (1.92 מטר), ניתן להחשיב אותו כהמשך של הדופן הסמוכה לו ('דופן עקומה'), כך שדי בכך שיש עוד שתי דפנות נוספות (כדלהלן). אולם אין לאכול או לישון תחת החלק המקורה (שולחן ערוך, תרל"ב, א).

סוכה תחת חבלי כביסה: אין חוששים לחוטים אלו, כיוון שרוחבם הכולל אינו מגיע לארבעה טפחים (ואין מצרפים את הרווחים שביניהם לשיעור ארבעה טפחים, כפי שיבואר להלן).

אילן הנמצא בצד הסוכה אולם לעיתים עליו מתנופפים ברוח אל מעל הסוכה: כיוון שאינם מכסים את הסוכה אלא באופן ארעי, הסוכה כשרה, אך לכתחילה ראוי לקצוץ אותם (הרב אלישיב, אשרי האיש, ח"ג, כ"ה, יז).

שלג שהצטבר על הסכך: בשו"ת גינת ורדים (אורח חיים, כלל ד', סימן ז') כתב שאינו חוצץ, כיוון שעתיד להפשיר מעצמו ונחשב כאוויר. ועוד, שהשלג בטל אל הסכך (הרב אלישיב, אשרי האיש, ח"ג, כ"ה, יח).

המבנה והדפנות

הגמרא (סוכה ב.) אומרת שסוכה צריכה להיות דירת ארעי, אך מצד שני עליה להיות **ראויה למגורים**. לעיקרון זה כמה השלכות:

- הסוכה אינה יכולה להיות גבוהה יותר מעשרים אמה (9.60 מטרים, ואולי מעט פחות), כיוון שסכך בגובה כזה זקוק למבנה חזק וקבוע. יש להדגיש שאין בעיה בכך שמבנה הסוכה יהיה חזק כמו בית, אולם הסכך צריך להיות ארעי, וסכך בגובה כזה דורש מבנה קבוע ונחשב כסכך של קבע.
- תקרה העשויה מנסרים של עץ אינה יכולה לשמש כסכך, כיוון שזו דירת קבע (סוכה יד.). לכן אסרו חכמים לסכך בנסרים אם הם רחבים מארבעה טפחים (32 ס"מ). ולמעשה, כיוון שכיום רגילים לבנות תקרה גם מנסרים

חזון איש	גר"ח נאה	
9.6 ס"מ	8 ס"מ	טפה
67.2 ס"מ	56 ס"מ	שבעה טפחים
96 ס"מ	80 ס"מ	עשרה טפחים
57.6 ס"מ	48 ס"מ	אמה
2.304 מטר	1.92 מטר	ארבע אמות
50 סמ"ק	28 סמ"ק	כזית
100 סמ"ק	57.6 סמ"ק	כביצה
150 סמ"ק	86 סמ"ק	רביעית

עיקר הדין הוא כגר"ח נאה, שטפח הוא 8 ס"מ (ראו למשל הליכות שלמה - מועדים [ח"ב, ו, הערה 47] בשם הגרש"ז אויערבך, שכך היה המנהג בירושלים. לפי מדידות כיום הטפח קטן אף יותר ואורכו 7.6 ס"מ), אולם לכתחילה טוב להחמיר בעניין הטפחים, בפרט בסוכה שהיא מצווה מן התורה (ראו למשל שו"ת אור לציון, מבוא - שיעורי המצוות, ענף ג', יז-כב). כמובן, יש לחשוש לדעת הגר"ח נאה כאשר שיטתו היא לחומרה. כך למשל, כאשר רוצים לבנות מחיצה של 'לבוד', כדלהלן, יש להקפיד על רווח של פחות משלושה טפחים לפי מידות הגר"ח נאה. ולפי כללים אלו ציינו את השיעורים להלן.

מקום עשיית הסוכה

סוכה תחת האילן: המשנה (סוכה ט:) אומרת:

העושה סוכתו תחת האילן, כאילו עשאה בתוך הבית.

לכן אין לעשות סוכה תחת אילן, והסכך הנמצא תחת אילן נחשב לסכך פסול (שולחן ערוך, תרכ"ז, א, כדעת יש אומרים בתרא). אם ענפי האילן מכסים שטח של ארבעה על ארבעה טפחים (32 ס"מ), אותו מקום פסול ואין לשבת תחתיו.

ניתן לבנות דפנות של 'לבוד' - להציב קנים או חוטים שהמרחק ביניהם קטן משלושה טפחים, ואנו נראה אותם כאילו החלל ביניהם סתום (גם זו הלכה למשה מסיני). אמנם, לדעת **המגן אברהם** (הקדמה לסימן תר"ל) מחיצה כזו, שיש בה חוטי שתי או חוטי ערב בלבד (בלי יריעות או סדינים), נחשבת 'מחיצה גרועה', וניתן להשתמש בה רק אם היא מקיפה את כל **ארבע הדפנות** (מלבד הפתח). האפשרות להסתפק בשלוש דפנות (או שתיים וחצי) נוגעת למחיצות מלאות או למחיצות של שתי וערב. למעשה יש לחשוש לדעה זו ולכן אם עושים דפנות של 'לבוד' יש לעשות ארבע דפנות לסוכה (משנה ברורה, תר"ל, ס"ק כב).

ניתן לצרף את שתי הקולות האחרונות יחד: דפנות שאינן מגיעות לסכך ('גוד אסיק') ועשויות מקנים או מחוטים שביניהם רווחים של פחות משלושה טפחים ('לבוד').



© מקראי קודש - הרב הררי

דופן העשויה מ'לבוד' - חוטים שהמרחק ביניהם קטן משלושה טפחים (והחוט העליון בגובה עשרה טפחים)

צרים יותר, אין מסככים אפילו בנסרים צרים מארבעה טפחים (שולחן ערוך, תרכ"ט, יח ומשנה ברורה, ס"ק מט). אמנם, נסרים צרים מטפח כשרים לסיכוך לכתחילה (הליכות שלמה - מועדים, ח"ב, ח', ג).

- ג. הסוכה פטורה ממזוזה, כיוון שהיא דירת ארעי (יומא י. כדעת חכמים; שולחן ערוך, יורה דעה, רפ"ו, יא).
- ד. סוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, אינה נחשבת אפילו דירת ארעי, ופטולה (שולחן ערוך, תרכ"ח, ב).
- ה. הסוכה צריכה להיות לכל הפחות בגובה של עשרה טפחים (80 ס"מ לגר"ח נאה; 96 ס"מ לחזון איש) וברוחב של שבעה על שבעה טפחים (56 ס"מ לגר"ח נאה; כ-70 ס"מ לחזון איש). סוכה נמוכה או קטנה יותר אינה אפילו בגדר דירת ארעי, ואי אפשר כלל לדור בה (סוכה ב).
- ו. הסוכה אינה חייבת ארבע דפנות, אלא די בשתי דפנות שלמות ועוד דופן קצרה, כדלהלן.

כיצד עושים את דפנות הסוכה?

הדפנות יכולות להיות עשויות מכל חומר שהוא, בתנאי שהוא עומד ברוח מצויה (שולחן ערוך, תר"ל, א).

לכתחילה טוב שיהיו ארבע דפנות (פרט לפתח), אולם הסוכה כשרה גם אם יש שלוש דפנות בלבד. **הדופן השלישית** לא צריכה להיות שלמה, אלא **די ברוב**. האורך המינימלי של דופן הוא שבעה טפחים (כ-70 ס"מ לחזון איש), ולכן די בדופן של ארבעה טפחים.⁵

הדפנות לא צריכות להגיע עד הסכך. די בכך שיהיו בגובה של עשרה טפחים (96 ס"מ לחזון איש; 80 ס"מ לר' חיים נאה), ואנו נראה אותן כאילו הן ממשיכות עד השמים. זוהי הלכה למשה מסיני שאומרים 'גוד אסיק מחיצתא' (שולחן ערוך, תר"ל, ט).

5 וכיוון שעד מרחק של שלושה טפחים אומרים 'לבוד', די בכך שהדופן השלישית תהיה באורך טפח ומשהו ותעמוד במרחק פחות משלושה טפחים מהדופן הסמוכה (ויש לעשות 'צורת הפתח' עד לשבעה טפחים - **שולחן ערוך**, תר"ל, ב **ומשנה ברורה**, ס"ק ו. ויש הסבורים שצורת הפתח צריכה להיות בגודל של ארבעה טפחים, כי פתח אינו יכול להיות קטן מארבעה טפחים - עיין שם בשולחן ערוך ובמשנה ברורה). בעשיית הדופן השלישית בדרך זו יש הגבלות שונות, ולכן עדיף לעשות דופן של שבעה טפחים מלאים. אם עושים כך, הסוכה כשרה גם אם שתי הדפנות האחרות מקבילות! וגם אין צורך לעשות צורת פתח להמשך הדופן (**רמ"א**, תר"ל, ג).

בלבד (אם הסדינים קשורים היטב), אין צורך בארבע דפנות של 'לבוד', אלא די בשלוש דפנות, או בשתי דפנות ושבעה טפחים (שער הציון, תר"ל, ס"ק מט).

הסכך

התורה אומרת ביחס לחג הסוכות (דברים ט"ז, יג):

חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפָּה מִגֶּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ.

המשנה (סוכה יא.) **והגמרא** (יב.) לומדות מהמילים "בְּאֶסְפָּה מִגֶּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ" שהסכך נעשה מדברים הדומים לפסולת גורן ויקב. כלומר, צריך שיתקיימו בו שלושה תנאים: גידולו מן הארץ (צומח), תלוש ואינו ראוי לקבל טומאה. וכך נפסק **בשולחן ערוך** (תרכ"ט, א). לכן אין לסכך בדברים העשויים ממתכת, מפלסטיק, מזכוכית (העשויה כיום מחול) וכדומה, אך ניתן לסכך בכל צמח תלוש, בתנאי שאינו מקבל טומאה מהתורה או מדרבנן.

אילו דברים מקבלים טומאה? **דברי מאכל** מקבלים טומאה מן התורה (ויקרא, י"א, לג-לד; רמב"ם, אבות הטומאות, פ"ז ה"א), וכך גם **כלי עץ שיש להם בית קיבול** (כלים, פ"ב מ"א). גם כלי עץ שאין להם בית קיבול (פשוטי כלי עץ), אך **משמשים לישיבה או לשכיבה** וכדומה (כמו כיסא או מיטה), מקבלים טומאת מדרס ופסולים לסיכוך מן התורה (תוספות, בבא בתרא סו; רמ"א, תרכ"ט, ז).

פשוטי כלי עץ **המשמשים את האדם ואת משמשיו**, כגון שולחן שהאדם אוכל על גביו וגם מניח עליו חפצים, וכן כלי עץ **הרחבים מעט** וניתן להניח עליהם חפצים, כגון מדף - מקבלים טומאה מדרבנן ואין לסכך בהם (תוספות, עירובין לא; משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק כה). שאר פשוטי כלי עץ, כגון קורות, מקלות וכדומה, אינם מקבלים טומאה וניתן לסכך בהם.

כלי שנשבר ואינו ראוי לשימוש כלשהו, שבריו פסולים לסיכוך מדרבנן (סוכה טו; שולחן ערוך, תרכ"ט ב). אמנם, כלי שגם בהיותו שלם קיבל טומאה רק מדרבנן, כשר לסיכוך לאחר שנשבר, ולכן מותר למשל לסכך בשברי שולחן וכדומה (משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק ח, ואמנם בס"ק כה משמע שהחמיר בכך, אולם במנחת שלמה, ח"א, סימן כ"ב הכריע להקל).

חוטי עץ או כותנה וכדומה פסולים לסיכוך מדרבנן, כיוון שהשתנתה צורתם ואין מזהים שהם גידולי קרקע (שולחן ערוך, תרכ"ט, ד-ה ומשנה ברורה, ס"ק יב-יג). לגבי חוטי פשתן נחלקו הראשונים אם פסולים לסיכוך מן התורה, כיוון שמקבלים

הדופן חייבת להגיע עד שלושה טפחים סמוך לקרקע. אם הרווח בין הקצה התחתון של הדופן (או החוט של ה'לבוד') לקרקע קטן משלושה טפחים, הדופן כשרה, והרווח מצטרף לשיעור עשרה טפחים. אם הרווח גדול יותר, הדופן פסולה גם אם היא גבוהה מאוד, כיוון שזוהי מחיצה שהגדיים בוקעים בה (שולחן ערוך, תר"ל, ט).



דופן כשרה על ידי היתר 'לבוד' בינה ובין הקרקע

דפנות מסדינים

הגמרא (סוכה כד:) קובעת שסוכה שדפנותיה עשויות מענפי אילן הנעים ברוח פסולה, וכך נפסק **בשולחן ערוך** (תר"ל, י). אולם אם קושרים את הסדינים כך שהם מחוברים היטב, כפי שעושים ב'סוכה לנצח', ואין חשש שיינתקו מן הסוכה או שיתרחקו שלושה טפחים מהקרקע - הסוכה כשרה (ראו שו"ת באהלה של תורה, ח"ב, סימן פ"ח).

אמנם, טוב להדר ולעשות מלבד הסדינים גם דפנות של 'לבוד' (כלומר, צינורות או חוטים יציבים המגיעים לגובה עשרה טפחים והמרחק ביניהם פחות משלושה טפחים), וכך הסוכה תהיה כשרה אף אם הסדינים נעים אנה ואנה יותר משלושה טפחים (וכך הציע השולחן ערוך, תר"ל, י). מאחר שזהו הידור

טומאת נגעים (רש"י, סוכה יב), או שפסולים מדרבנן בלבד כשאר החוטים (תוספות שם). מכל מקום, חוטי עץ או פשתן וכדומה שלא עברו תהליך עיבוד וניפוץ, כשרים לסיכוך לכתחילה (שולחן ערוך, תרכ"ט, ד).

מקרים נוספים שבהם הסכך פסול מדרבנן: סכך הממהר להתייבש (שולחן ערוך, תרכ"ט, יב); עלים הנושרים (שם, יד); סכך שריחו רע (שם). ואם הריח ממש בלתי נסבל, הסוכה עשויה להיפסל מן התורה (משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק לח).

מעמיד

'מעמיד' הוא הדבר שהסכך נשען עליו, כך שבלעדיו הסכך היה נופל. **המשנה** (סוכה כא): מביאה מחלוקת לגבי מקרה שהסכך נסמך על כרעי המיטה, ובגמרא נחלקו אמוראים אם הדעה הפוסלת מבוססת על כך שהסכך נשען על דבר המקבל טומאה, או שהסכך נפסל מסיבה אחרת. **השולחן ערוך** (תר"ל, יג) פסק שיותר לסמוך את הסוכה על כרעי המיטה, ומשמע שאין בעיה בכך שהסכך נשען על דבר המקבל טומאה, אולם במקום אחר הסתפק **השולחן ערוך** (תרכ"ט, ז) אם מותר לסכך על גבי סולם, ויש שהבינו שהספק הוא בשאלה אם מותר להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה (ראו משנה ברורה שם, ס"ק כב). למעשה, לכתחילה אין להעמיד את הסכך על דבר המקבל טומאה (או על דבר הפסול לסכך מסיבה אחרת, כגון שאין גידולו מן הארץ), אך כשאין ברירה ניתן להקל בדבר, ובדיעבד הסוכה בוודאי כשרה (משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק כב, וראו שער הציון, תר"ל, ס"ק ט).

אם כבר העמיד את הסכך על דבר המקבל טומאה, **בשולחן ערוך הרב** (תרכ"ט, יג) מבואר שאין צורך לפרקו, וכך משמע מלשון **המשנה ברורה** (תרכ"ט, ס"ק כב). אפילו **בלילה הראשון** של סוכות, מי שאכל בסוכה כזו אינו צריך לשוב ולאכול בסוכה אחרת (ארחות רבנו, ח"ב, עמ' ריח בשם החזון איש). כמו כן, מי שנמצא בסוכת ההורים או הסבים, והסכך נשען על דבר המקבל טומאה, יכול לאכול שם (ראו חוט שני - סוכות, עמ' רט).

דבר הפסול לסכך רק מצד גזרת חכמים, לרוב הפוסקים מותר להעמיד את הסכך עליו (ריטב"א, סוכה יא; ביאור הלכה, תר"ל, א, ד"ה כל), אך אין להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה אפילו מדרבנן (משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק כה).

סוכה העשויה ממסגרת של מתכת, אפשר להעמיד עליה קרשים **לרוחב הסוכה**, ועליהם להניח את הסכך, באופן שאם הקרשים יינטלו הסכך ייפול, וכך הקרשים (הכשרים לסכך) הם ה'מעמיד' ולא מסגרת המתכת. אך אם

אינו מניח קרשים לרוחב הסוכה אלא רק מסביב, **לאורך מסגרת המתכת**, כך שיחצצו בין המתכת לסכך, אין הדבר מועיל לפתור את בעיית 'מעמיד', כיוון שגם אם יינטלו הקרשים הסכך יעמוד על המתכת ולא ייפול, וממילא אין הקרשים נחשבים 'מעמיד' (מנחת שלמה, תנינא, סימן נ"ה). ובמקום צורך יש מקום להקל גם בזה, שכן **כף החיים** (תרכ"ו, ס"ק מב) הקל בכך.

מעמיד דמעמיד

השולחן ערוך (תרכ"ט, ח) פסק שאת הקורות שעליהן נשען הסכך מותר לחבר במסמרים (הפסולים לסיכוך). לדעת **המגן אברהם** (שם, ס"ק ט) ורוב האחרונים, גם מי שמחמיר ב'מעמיד' יכול להקל בכך, כיוון שזהו רק 'מעמיד דמעמיד' - המסמרים מחזיקים את הקורות שמחזיקות את הסכך. ואילו **החזון איש** (קמ"ג, ב) חלק וסבר שמי שמחמיר ב'מעמיד' צריך להחמיר גם ב'מעמיד דמעמיד' (כיוון שהקורות הן חלק מהסכך, ונמצא שהמסמרים מעמידים את הסכך). אולם **המשנה ברורה** (שם, ס"ק כו) פסק כדעת **המגן אברהם**, וכך פסקו **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה, תנינא, סימן נ"ה), **הרב אלישיב** (בהערותיו לסוכה כא) ורבים מהאחרונים, ולכן למעשה ניתן להקל ב'מעמיד דמעמיד'.

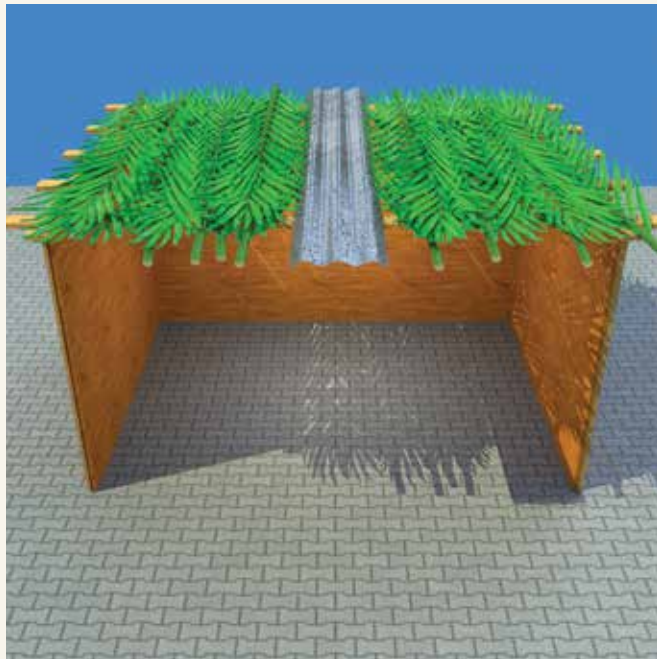
מחצלת - סכך לנצח

מחצלות הנעשות בדרך כלל לשכיבה מקבלות טומאה ופסולות לסיכוך, ואילו מחצלות הנעשות בדרך כלל לסיכוך אינן מקבלות טומאה וכשרות לסיכוך (גמרא, סוכה יט-כ; שולחן ערוך, תרכ"ט, ו). בזמננו מחצלות של 'סכך לנצח' אינן משמשות כלל לשכיבה, ולכן כל מחצלת כזו הנעשית לשם סכך כשרה לסכך (אם היא עומדת בתנאים דלהלן). גם העובדה שמדובר בסכך יבש אינה מעכבת.

אמנם, נחלקו אחרונים לגבי 'סכך לנצח' העשוי מנסרים דקים המחוברים יחד. לדעת **הרב אלישיב** (קובץ תשובות, ח"א, סימן ס"ג), אף שסכך זה עשוי לסכך ואינו מקבל טומאה, יש לפוסלו מסיבה אחרת - מאחר שהנסרים צמודים ומחוברים זה לזה, הם נחשבים כנסר אחד הרחב ארבעה טפחים, וכבר למדנו שאין לסכך בנסרים כאלו, שכן הדבר נראה כמסכך בתקרת הבית. מנגד, לדעת **הגרש"ז אויערבך** (ספר הסוכה השלם, פסקים והערות מהגרש"ז אויערבך, אות ז), **שו"ת שבט הלוי** (ח"ו, סימן ע"ד; ח"י, סימן צ"ד) ואחרים, סכך כזה כשר לסיכוך, מאחר שהנסרים רכים ודקים ואינם דומים לתקרה כלל.

דיני סכך פסול

מהגמרא (סוכה ז.) עולה שסכך פסול **הנמצא באמצע הסוכה** עשוי לפסול את כולה, אם הוא רחב יותר מארבעה טפחים (32 ס"מ) **ונמשך לאורך כל הסוכה**. במקרה זה רואים את הסוכה כנחלקת לשניים, וכל חלק שאין בו שיעור סוכה (שלוש דפנות ושטח של שבעה על שבעה טפחים) נחשב כסוכה פסולה (רמ"א, תרל"ב, ב ומשנה ברורה, ס"ק ב, יג).



© מקראי קודש - הרב הררי

סכך פסול באמצע הסוכה לכל אורכה. אם הוא רחב מארבעה טפחים (32 ס"מ) - הסוכה פסולה

כאשר לאורך הסוכה יש כמה 'רצועות' של סכך פסול (כגון ענפי אילן) שרווחים של אוויר (פחות משלושה טפחים) ביניהן, אם הרוחב הכולל של **הסכך הפסול כשלעצמו** (בלי הרווחים) הוא ארבעה טפחים, ייתכן שהרצועות מצטרפות לפסול, ולכתחילה אין לשבת בסוכה כזו (שולחן ערוך, תרל"ב, ד ומשנה ברורה, ס"ק יט). אולם אם רוחב הסכך הפסול מגיע לארבעה טפחים **רק בצירוף הרווחים**, אין מחשיבים את הרווחים כסתומים מדין 'לבוד', שכן אין אומרים 'לבוד' להחמיר, ולכן הסוכה כשרה (משנה ברורה, תרל"ב, ס"ק כ, וראו שער הציון, ס"ק טז).

לאחרונה נפוץ 'סכך לנצח' העשוי מקנים ('קיינעס') ולא מנסרים. סכך כזה כשר גם לדעת **הרב אלישיב**, כיוון שאין רגילים לעשות תקרת בית מקנים (אשרי האיש, ח"ג, כ"ה, י).

הדרך המהודרת היא לארוג את הנסרים או הקנים בסיבים טבעיים שלא עברו עיבוד וכשרים לסיכוך לכל הדעות. אולם גם כאשר האריגה נעשית בחוטי עץ או כותנה וכדומה (ולא פשתן) שעברו עיבוד, המחצלת כשרה לסיכוך, כיוון שחוטים אלו אינם מקבלים טומאה ופסולים רק מדרבנן (משום שהשתנתה צורתם), ולרוב הפוסקים דבר הפסול מגזרת חכמים. כשר בתור מעמיד.

צפיפות הסכך

במשנה (סוכה ב.) מבואר שהסכך צריך לכסות את רוב שטח הסוכה, ואם "חמתה מרובה מצלתה" הסוכה פסולה. מצד שני, **המשנה** (סוכה כב.) קובעת שסוכה "המעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראין מתוכה - כשרה". משמע שסכך כזה כשר רק בדיעבד, אבל לכתחילה צריך שיראו דרכו את הכוכבים. יש ראשונים שכתבו שדי בכך שיוכלו לראות את קרני השמש (מאירי ור"ן שם, על פי הירושלמי), ויש שדרשו לכתחילה ראיית כוכבים (רמב"ם, סוכה, פ"ה הכ"א; שולחן ערוך, תרל"א, ג).

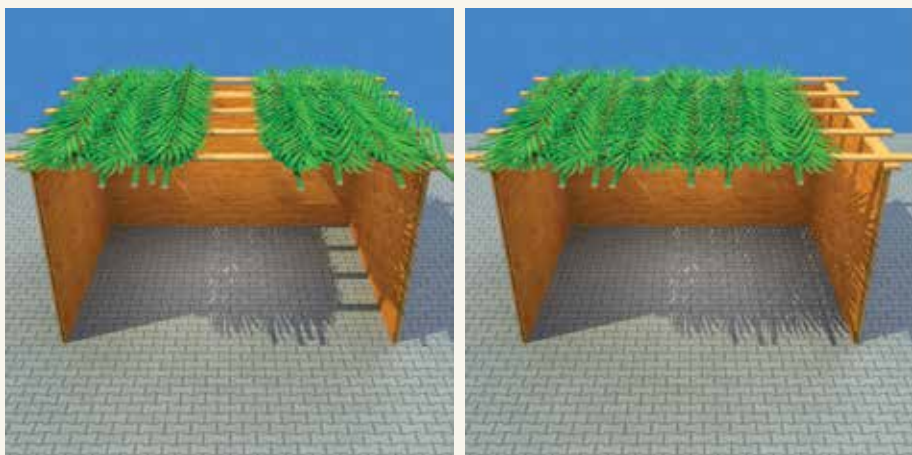
להלכה, לכתחילה טוב שיראו את הכוכבים, אך כשיש צורך בסכך עבה, ניתן להקל גם אם אין רואים כוכבים (משנה ברורה, תרל"א, ג על פי המהרי"ל). באופן מעשי, כיום כמעט בכל הסככים ניתן לראות כוכבים, אלא שלעיתים בגלל האור בסוכה אין מבחינים בהם, ולכן הם כשרים לכתחילה.

כאמור, גם אם אין רואים כוכבים כלל, הסכך כשר בדיעבד. אולם **רבנו תם** (מובא במרדכי, סוכה, סימן תשל"ב, וראו תוספות, סוכה ב., ד"ה כי) חידש שכאשר הסכך עבה כל כך **שגשמים אינם נכנסים לסוכה**, הסוכה פסולה, כיוון שנחשבת כדירת קבע. **השולחן ערוך** (תרל"א, א) לא הביא את דברי רבנו תם להלכה, אך האחרונים פסקו שלכתחילה יש לחשוש לדעתו ולעשות את הסכך באופן שגשמים יוכלו לחדור לסוכה (משנה ברורה, תרל"א, ס"ק ו). בדיעבד אם כבר בנה סוכה כזו ואינו יכול לדלל את הסכך, רשאי לסמוך על המקילים (שם), וכן במצב של שעת הדחק יכול לשבת בסוכה כזו ואף לברך עליה (ערוך השולחן, תרל"א, ו; שו"ת שבט הלוי, ח"ז, סימן ס'; חזון עובדיה - סוכות, עמ' לד).

אולם אם הסכך הפסול מגיע עד קו הדופן, אלא שהדופן נמוכה ורחוקה ממנו יותר משלושה טפחים, נחלקו אחרונים אם אפשר לומר 'גוד אסיק' ודופן עקומה' יחד (שם), ולכתחילה אין לשבת בסוכה כזו.

הפסק אוויר בסכך

מהגמרא (סוכה יז.) עולה שאוויר חמור מסכך פסול, והוא פוסל בשלושה טפחים ולא בארבעה. טעם הדבר הוא שחללים בסכך בולטים יותר מסכך פסול (משנה ברורה, תרל"ב, ס"ק י). לכן אם 'רצועה' של אוויר ברוחב **שלושה טפחים חוצה את כל הסוכה**, הסוכה נחלקת לשניים, וכל חלק שאין בו שלוש דפנות ושיעור סוכה נחשב כסוכה פסולה. דין זה קיים גם כאשר האוויר צמוד לדופן, שכן אוויר אינו יכול להיחשב כ'דופן עקומה' (שולחן ערוך ורמ"א, תרל"ב, ב).



אוויר לאורך כל הסוכה ברוחב שלושה טפחים (24 ס"מ) - פוסל את כל הסוכה גם אם הוא צמוד לדופן

אוויר **שיש בו שלושה על שלושה טפחים** ואינו חוצה את כל הסוכה, מצרפים את הסכך הכשר שסביבו, ואם יש בו שיעור סוכה (שבעה על שבעה טפחים) הסוכה כשרה (רמ"א, תרל"ב, ב ומשנה ברורה, ס"ק טז), אך אין יושבים תחתיו (כדלהלן).

אוויר **שאינו בו שלושה על שלושה טפחים**, ניתן לומר 'לבוד' ולצרף אותו להשלים את שטח הסוכה (שולחן ערוך, תרל"ב, ב וביאור הלכה, ד"ה בפחות), אולם אם הוא חוצה את כל הסוכה, או ששטחו ניכר כך **שראשו או רובו של אדם נכנסים תחתיו** - אין

אם שטח הסכך הפסול הוא **ארבעה על ארבעה טפחים** ואין הוא נמשך על פני כל הסוכה, מצרפים את כל הסכך הכשר שמסביבו, ואם יש בו שיעור סוכה (שבעה על שבעה טפחים) הסוכה כשרה (רמ"א, תרל"ב, ב ומשנה ברורה, ס"ק טז). ומכל מקום אין לשבת מתחת לסכך הפסול (משנה ברורה שם). ויש להחמיר לכתחילה גם בסכך פסול של **שלושה על שלושה טפחים**, שלא לשבת תחתיו (משנה ברורה, תרל"ב, ס"ק א), אך בפחות מזה מותר לשבת לכתחילה.

דופן עקומה

אם הסכך הפסול **נמצא בצד אחד של הסוכה**, צמוד לדופן, גם אם הוא נמשך לאורך כל הסוכה, אין הסוכה נפסלת אלא אם הוא רחב ארבע אמות (1.92 מטר). זאת על פי הלכה למשה מסיני, שעד ארבע אמות ניתן להחשיבו כהמשך של הדופן - 'דופן עקומה' (סוכה יז.). אמנם, אין לאכול או לישון תחת הסכך הפסול אם יש בו ארבעה טפחים (שולחן ערוך, תרל"ב, א).



בניית סוכה בתוך בית באמצעות היתר 'דופן עקומה'

'דופן עקומה' - סכך פסול שנמצא בצד אחד של הסוכה, צמוד לדופן. אם אינו רחב ארבע אמות (1.92 מטר) - הסוכה כשרה

ניתן לומר 'דופן עקומה' גם כאשר הסכך הפסול גבוה מהסכך הכשר, כגון שמקצת מהסוכה מכוסה על ידי גג או מזגן של השכן מלמעלה (ראו משנה ברורה, תרל"ב, ס"ק ה). כמו כן, גם כאשר הסכך הפסול רחוק מהדופן עד שלושה טפחים, ניתן לומר 'לבוד' ו'דופן עקומה' יחד ולהכשיר את הסוכה (שם, ס"ק ד).

יושבים תחתיו (שולחן ערוך ורמ"א, תרל"ב, ב ומשנה ברורה, ס"ק יב). זוהי חומרה נוספת באוויר ביחס לסכך פסול. אוויר ששטחו קטן יותר ודאי אפשר לשבת תחתיו, שהרי בכל סכך יש חורים קטנים (רמ"א שם).

פרגולה

במקרה שבו קורות הפרגולה **צפופות וקבועות בברגים**, האפשרות להשתמש בהן כסכך תלויה במחלוקת הראשונים בעניין סיכוך בנסרים צרים המחוברים במסמרים (ראו מחצית השקל, תר"מ, ס"ק ט): יש אומרים שסכך המחובר במסמרים פסול **מן התורה**, כיוון שהתורה דרשה שהסכך יהיה עראי ולא קבע (ספר האגודה, תחילת סוכה, על פי התוספות, סוכה ב, ד"ה כי), ויש אומרים שסכך כזה **כשר לכתחילה**, ואין הסכך פסול מן התורה מדין 'קבע' אלא במקרה שגשמים אינם חודרים לתוכו (ראבי"ה, סימן תרי"א; וראו שו"ת הרשב"א, ח"א, סימן רי"ג).

למעשה, כמה אחרונים אימצו את הדעה המקילה (שו"ת האלף לך שלמה, אורח חיים, סימן ס"ו; שו"ת אבני נזר, אורח חיים, סימן תע"ב; ועוד), אולם **המגן אברהם** (תרכ"ז, ס"ק ב) **המשנה ברורה** (שער הציון, תרל"ג, ס"ק ו) הביאו את הדעה המחמירה, ומאחר שמדובר בספק דאורייתא - יש להחמיר.⁶ לכן, אם קורות הפרגולה קבועות בברגים ומכסות את רוב השטח, אין להשתמש בהן כסוכה (וגם הוספת סכך כשר לא תועיל), אלא יש להסיר חלק מהקורות (או הברגים).

אם הקורות **לא מכסות את רוב השטח** (חמתן מרובה מצילתן), דהיינו שהמרחק בין קורה לחברתה גדול מן הרוחב של כל אחת מהקורות, אפשר להניח עליהן סכך כשר שהצל שהוא עושה (בלי הקורות) מרובה מחמתו, והסוכה תהיה כשרה. במקרה כזה, גם אם נאמר שהקורות נחשבות כסכך פסול, הרי כל אחת מהן אינה רחבה מארבעה טפחים ואינה פוסלת את הסוכה,⁷ והסכך בכללותו אינו נחשב 'קבע' (וראו כעין זה בשולחן ערוך, תרכ"ו, ג ומשנה ברורה, ס"ק יז). גם הברגים כשלעצמם אינם פוסלים את הסוכה, שכן הם בגדר 'מעמיד דמעמיד'.

6 מלבד העובדה שזהו סכך קבוע, יש גם בעיה של 'מעמיד', שהרי הקורות הן עיקר הסכך (גם אם ישם עליהן סכך אחר), והן מחוברות על ידי ברגים.

7 ואין אומרים 'לבוד' ומצרפים את הקורות להחמיר, כיוון ש'לבוד' שייך באוויר, ואילו כאן בין הקורות יש סכך כשר (**משנה ברורה**, תרכ"ו, ס"ק יז). אכן, אם אין מניחים סכך על הפרגולה אלא בונים סוכה נפרדת מתחת לפרגולה, ובין קורות הפרגולה יש אוויר, יש לדאוג שיהיו שלושה טפחים בין קורה לקורה (או שרוחבן הכולל לא יגיע לארבעה טפחים), כדי שלא תצטרפנה לפסול (שם).



© מקראי קודש - הרב הררי

פרגולה שחמתה מרובה מצילתה. ניתן להניח על הקורות סכך כשר, ולהכשיר בכך את הסוכה

אם הקורות צפופות אך אינן מחוברות בברגים, אין כאן בעיה של 'קבע', אולם יש לבדוק את אופן חיבורן של הקורות כדי שלא תהיה בעיה של 'מעמיד'. אם הקורות מונחות על **תושבות הסגורות מצידן החיצוני**, כך שיש להן שלוש 'דפנות', תושבות אלו נחשבות מעין כלי קיבול ומקבלות טומאה, ויש כאן בעיה של 'מעמיד'. אך אם הקורות מונחות על תושבות מפולשות, דהיינו **פתוחות גם מצידן החיצוני**, כך שיש להן רק שתי 'דפנות', תושבות אלו אינן נחשבות כלי קיבול, ואין כאן 'מעמיד' (ראו מגן אברהם, תרכ"ט, ס"ק ח). לכן, מי שבונה פרגולה ורוצה להשתמש בה בסוכות, יבנה אותה תוך שימוש בתושבות מפולשות ללא ברגים.

אם הפרגולה כשרה לסוכה כפי שהיא ועומדת משנה לשנה, מצווה "לחדש בה דבר" (בסכך) כל שנה לקראת החג (שולחן ערוך, תרל"ו, א ומשנה ברורה, ס"ק ד). אפשר למשל להוסיף עליה סכך בגודל של לפחות טפח על טפח (8 ס"מ על 8 ס"מ), או להניח מקל ארוך (אפילו דק) לאורך כל הסוכה (שולחן ערוך שם). דין זה נוגע לכל סוכה שנעשתה כדי לתת צל אך לא נבנתה לשם החג, או

אופן בניית הסוכה

המשנה (סוכה יא.) קובעת:

הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת...
וסיכך על גבן פסולה, ואם קצצן כשרה.

אך **הגמרא** מסייגת:

ואמר רב: צריך לנענע.

כלומר, אין די בכך שקוצץ את הענפים, שכן נאמר בתורה "חג הסוכות תעשה לך" (דברים ט"ז, יג), ודרשו חכמים "תעשה - ולא מן העשוי", כלומר הסוכה צריכה להיעשות על ידי פעולה ישירה של הנחת סכך, ולא על ידי פעולות אחרות הגורמות בעקיפין להכשרתה (כגון קציצת הענפים). לכן במקרה האמור יש להגביה מעט את הענפים ולהניחם מחדש (**רש"י** מקל ומתיר להגביה כל ענף לבדו).

בדומה לכך, **המשנה** (טו.) קובעת שמי שחופר בתוך ערמה של תבן כדי שתשמש כסוכה, אף שהתבן כשר בתור סכך, הסוכה פסולה מדין 'תעשה ולא מן העשוי', כיוון שלא הניח סכך אלא יצר חלל תחתיו. אולם **הגמרא** (טז.) מוסיפה שאם מלכתחילה היה בתבן חלל טפח, הסוכה כשרה, כיוון שמה שמאהיל על טפח נחשב אוהל וסכך, ונמצא שהחפירה תחתיו לא יצרה סכך אלא רק הגדילה את החלל תחתיו.

מכאן למד **ההגהות מיימוניות** (סוכה, פ"ה ה"ט, אות ל) בשם **מהר"ם** שיש לבנות את **דפנות הסוכה לפני הסכך**, כיוון שסכך בלא דפנות אינו נחשב 'סכך', וכאשר בונה אחר כך את הדפנות, הסכך נעשה 'סכך' מאליו ופסול מדין 'תעשה ולא מן העשוי'. אולם אם בשעת הנחת הסכך היו סמוך לו דפנות בגובה טפח, די בהן כדי להגדירו כ'סכך', ומותר להשלים את הדפנות אחר כך. וכך פסק **הרמ"א** (תרל"ה, א). דין זה מצוי מאוד בפרגולות: ברבות מהן יש דפנות בגובה טפח (8 ס"מ) סמוך לסכך, כך שגם אם הניחו עליהן את הסכך לפני בניית הדפנות המלאות - הסוכה כשרה.

מי שהניח את הסכך לפני הדפנות, צריך להרים את הסכך מעט ולהחזירו. אם לא עשה כן, יש אומרים שבדיעבד הסוכה כשרה, שכן סכך נחשב לדעתם כ'סכך' גם בלא דפנות (ב"ח, סוף סימן תרל"ה; ברכי יוסף שם; ערוך השולחן שם), ויש אומרים שגם בדיעבד הסוכה פסולה מן התורה (לבוש, תרכ"ו, א; ט"ז, תרל"ה, ס"ק

שנבנתה לשם החג בשנה הקודמת (משנה ברורה שם, ס"ק ז). סוכה שלא נעשתה לשם צל אלא כדי לשמש כדירה או להסתיר את הנמצאים בה וכדומה, דינה חמור יותר, ויש לסתור את סככה ולהניחו מחדש (שולחן ערוך, תרל"ה, א ומשנה ברורה, ס"ק א).



© מקראי קודש - הרב הררי

פרגולה שצילתה מרובה מחמתה. אם הקורות מחוברות בברגים או מונחות על תושבות הסגורות מצידן החיצוני - אין להשתמש בה בסוכות. אם הקורות לא מחוברות בברגים ומונחות על תושבות מפולשות - ניתן להשתמש בה בסוכות (ומצווה לחדש בה דבר).

ד; ועוד). לכתחילה אם כן יש להחמיר ולהרים את הסכך, אך אם לא הספיק לעשות כן ונכנס החג, הנוהג כדעה המקילה יש לו על מי לסמוך (חזון עובדיה - סוכות, עמ' לח).

אם בנו סוכה כאשר יש מעליה גגון, ואחר כך הסירו את הגגון, לדעת רבים מהאחרונים הסוכה פסולה משום 'תעשה ולא מן העשוי' (משנה ברורה, תרכ"ו, ס"ק יח, ודלא כרמ"א שם). אולם אם בנו את הסוכה כשהגגון היה פתוח, מותר אחר כך לסגור את הגגון כשיורד גשם ולשוב ולפתחו כשהגשם מפסיק, כיוון שהסוכה נעשתה בכשרות (משנה ברורה שם, ס"ק יט). בדומה לכך, מותר לכסות את הסוכה בניילון בחול המועד בעת ירידת גשמים, ולאחר הסרת הניילון הסוכה חוזרת לכשרותה. כמו כן, אם עשו סוכה כהלכתה, ואחר כך נפלו הדפנות, ניתן להחזירן ואין צורך להגביה את הסכך, כיוון שהסכך הונח מתחילה בכשרות (וכן כתב בחזון עובדיה - סוכות, עמ' מ).

אגב, כאשר יורדים גשמים והסוכה מכוסה בגגון או בניילון וכדומה, עדיף לשבת בסוכה מאשר לשבת מחוצה לה, כיוון שיש ראשונים שסוברים שהסוכה כשרה במצב זה, אך אין לברך 'לישב בסוכה' (משנה ברורה, תרכ"ט, ס"ק נח). ועדיף שהכיסוי יהיה שקוף, שכן יש הסוברים שכיסוי שקוף אינו נחשב סכך פסול מן התורה, כיוון שאינו נותן צל (ראו ארחות רבנו, ח"ב, עמ' ריח בשם החזון איש).

תליית קישוטים בסוכה

המשנה (סוכה י). אומרת שאין לתלות סדין תחת הסכך כדי שהעלים הנושרים מן הסכך יפלו עליו. על כך אומרת **הגמרא** (שם):

אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר, אבל לנאותה - כשרה.

כלומר, מותר לתלות סדין תחת הסכך אם הוא משמש **לנוי**. עם זאת, **הגמרא** בהמשך (י:) מסייגת ואומרת שההיתר מתייחס לסדין הנמצא בתוך ארבעה טפחים סמוך לסכך, שנחשב בטל לסכך, אולם סדין הרחוק ארבעה טפחים (32 ס"מ) מהסכך אינו בטל לסכך ופוסל את הסוכה, וכך נפסק **בשולחן ערוך** (תרכ"ז, ד).

נוי סוכה הרחוק ארבעה טפחים מהסכך, דינו דומה עקרונית לכל סכך פסול: הוא פוסל את הסוכה רק אם הוא נמשך לאורך כל הסוכה ברוחב ארבעה

טפחים, ואם רוחבו ארבעה על ארבעה טפחים (ויש אומרים: שלושה על שלושה טפחים), אין לשבת תחתיו. נוי סוכה קטן יותר מותר לשבת תחתיו, ולכאורה אין מניעה לתלותו במרחק רב יותר מהסכך. אולם **המהרי"ל** (סוכות, יג) חשש שמא האדם יתלה קישוטים רבים שביחד יצטרפו לשיעור הפוסל, ולכן כתב שראוי להחמיר ולתלות את **כל קישוטי הסוכה סמוך לארבעה טפחים לסכך**, וכן פסק **הרמ"א** (תרכ"ז, ד).

לכן, לכתחילה יש לתלות את כל הקישוטים במרחק פחות מארבעה טפחים מהסכך (או על הדפנות וכדומה), אולם במקום צורך ניתן להקל בכך, כי רבים חולקים על חומרה זו (ראו שער הציון שם, ס"ק כא).

סוכה במכונית

המשנה (סוכה כב): אומרת: "העושה סוכה בראש העגלה כשרה". כך פסק גם **השולחן ערוך** (תרכ"ח, ב), והוסיף שזהו בתנאי שהסוכה עומדת ברוח מצויה. **הפרי מגדים** (אשל אברהם שם, ס"ק ד) כתב על פי **התוספות** (כא, ד"ה שאין) שסוכה כזו כשרה רק כשהעגלה עומדת ולא כשהיא נוסעת, אולם **הבכורי יעקב** (תרכ"ח, ס"ק ג) דחה את דבריו וכתב שהתוספות כתבו כך רק לדעה שסוכה היא דירת קבע, אבל לפי ההלכה שסוכה היא דירת עראי - הסוכה כשרה גם כשהעגלה נוסעת, וכן פסק **המשנה ברורה** (שער הציון, תרכ"ח, ס"ק יא).

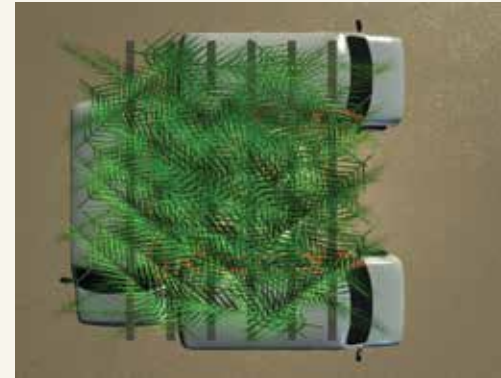
לפי זה ניתן לבנות **סוכה במכונית עם גג נפתח**, בתנאי שגודל הפתח הוא שבעה על שבעה טפחים (70 על 70 ס"מ). דפנות המכונית יכולות לשמש כדפנות הסוכה אף שהן רחוקות מהסכך, כיוון שהגג שמסביב לפתח נחשב כ'דופן עקומה' (ומותר שתהיה 'דופן עקומה' בכל הצדדים). אמנם, אין לשבת תחת גג זה אלא תחת הסכך.

כאשר שטח הגג הנפתח קטן יותר מ-70 ס"מ על 70 ס"מ, אפשר לצרף חלק מהגג לשיעור הסוכה, בתנאי שרוחבו פחות משלושה טפחים (24 ס"מ - כשיטת הגר"ח נאה לחומרה), ושטח זה מופרד באמצעות דופן מהמשך הגג. כך למשל, אם שטח הגג הנפתח הוא 70 על 50 ס"מ, יש להציב דופן במרחק בין 20 ל-24 ס"מ מקצה הגג הנפתח (בחלק הצר), וכך נוספים לרוחב הסוכה פחות משלושה טפחים סכך פסול. שטח זה מצטרף לשיעור הסוכה ואף מותר לשבת תחתיו (שולחן ערוך, תרל"ב, א).

אם לא עשו כך, אך פיננו מן הסוכה את הכלים (שולחן וכיסאות וכו'), אפשר לסמוך על דעתם של כמה ראשונים ואחרונים (ראב"ה, סימן תרצ"ו; ריטב"א, סוכה מח.; ב"ח, סימן תרס"ו), שאין צורך לפסול ממש את הסוכה כדי לשבת בה בשמחת תורה, אלא מספיק לפנות מהסוכה את הכלים לקראת סיום חג הסוכות, ובזה ניכר שאינו מחשיב עוד את הסוכה.

ניתן גם להשתמש במכונית לבניית סוכה מחוצה לה. אפשר **לפתוח שתי דלתות סמוכות, לשים עליהן קורות ועל הקורות להניח סכך** (כך הסכך לא יהיה מונח על "מעמיד"), תוך הקפדה שלא יהיה רווח שלושה טפחים (24 ס"מ, ולכתחילה 22 ס"מ) בין הדלתות לקרקע. הדלת הנמצאת מצידו השני של הרכב תהיה סגורה ותשמש כדופן שלישית, והגג שביניהן ישמש כדופן עקומה', בתנאי שרוחבו קטן מארבע אמות (1.92 מ'). אם גג הרכב רחב יותר, יש לסגור את פתח הרכב הסמוך לסוכה באמצעות דיקט או קרטון.

לחלופין, אפשר **להעמיד שלוש מכוניות בצורת ח ולשים עליהן קורות וסכך**. יש להקפיד שלא יהיה רווח של שלושה טפחים בין תחתית המכונית לקרקע, ושדלתות המכוניות תהיינה סגורות בהתאם למספר הדפנות הדרוש.



© מקראי קודש - הרב הררי



© מקראי קודש - הרב הררי

סוכה על שלוש מכוניות

שימוש בסוכה בשאר ימות השנה

לפני החג ואחריו אין מניעה להשתמש בסוכה לסעודה, לתפילה וכדומה (רמ"א, תרס"ו, א). בשמחת תורה יש בעיה לעשות כן, כיוון שנראה כמוסיף על המצווה, ולכן לכתחילה לפני החג יש להסיר חלק קטן מהסכך (ארבעה על ארבעה טפחים - 32 על 32 ס"מ) כהיכר שאינו יושב בה לשם סוכה (סוכה מח.; שולחן ערוך, תרס"ו, א), או לפסול את הסוכה בדרך אחרת. וכך יש לנהוג לכתחילה בשמחת תורה אם רוצים להתפלל בסוכה או לעשות בה קידוש וכדומה.



ההגדרה היסודית של חובת הישיבה בסוכה עולה מדרשת חז"ל על הפסוק "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת" (ויקרא כ"ג, מב). כך דרשו **בתורת כהנים** (אמור, פרק י"ז, ה; וכן בסוכה כח):

'תשבו' - ואין תשבו אלא **כעין תדורו**. מיכן אמרו: אוכל בסוכה, שותה בסוכה, ומטייל בסוכה, ומעלה כליו בסוכה.

חז"ל קבעו שהסוכה אמורה להיות הבית שלנו בסוכות. מבחינה הלכתית מותר לעיתים לצאת מן הסוכה, אולם לפי פשוטת המקראות ודברי חז"ל, אדם צריך להתאמץ ולהפוך את הסוכה לביתו, להשתדל לנצל כל רגע של מצווה חשובה זו ולשהות כמה שיותר בסוכה תחת כנפי השכינה.

אכילה בסוכה

המשנה (סוכה כה). קובעת: "אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה", אולם **המשנה** הבאה (שם כו): מביאה סיפור הפוך, על שני תנאים שהקפידו לא לאכול אכילת עראי מחוץ לסוכה:

מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שני כותבות (תמרים) ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה. וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה.

הגמרא (שם) מיישבת ומסבירה שאמנם מותר לאכול עראי מחוץ לסוכה, אולם רבן יוחנן ורבן גמליאל החמירו על עצמם והקפידו לאכול גם אכילת עראי בסוכה, והמשנה באה לחדש שמוותר לאדם להחמיר בעניין זה, ואין בכך משום יוהרה.

עד כמה ראוי להחמיר בכך? בחלקה השני של המשנה מובא מעשה הפוך על רבי צדוק, שלא החמיר בדבר זה, ואכל אכילת עראי מחוץ לסוכה. **הריטב"א**

(שם) **והר"ן** (שם, יא. בדפי הר"ף) ביארו שהמשנה באה ללמד שאפילו תלמיד חכם רשאי שלא להחמיר בעניין זה, ואינו נחשב כמי שאינו מדקדק במצוות. אם כן, מותר לכתחילה להחמיר בכך, וגם מותר לכתחילה שלא להחמיר, וכל אחד ינהג כרצונו.

באילו מאכלים שייכת חומרה זו? המשנה (שם) מספרת על רבן גמליאל שהקפיד לאכול בסוכה שתי כותבות **ודלי של מים**, ובהתאם לכך כתב **הרמב"ם** (סוכה, פ"ו ה"ו) ש"מי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה **אפילו מים** הרי זה משובח". כך נראה גם **מהירושלמי** (סוכה, פ"ה ה"ה), המספר על רבי אמי שהיה צמא ולא רצה לשתות עד שנכנס לסוכה. מנגד, **המהרי"ל** (חג הסוכות, ו) כותב ש"יש להחמיר בכל דבר אכילה ושתייה להיות בסוכה, **חוץ משתיית מים**". נראה שלדעתו רבן גמליאל עלה לסוכה רק מחמת התמרים (או השילוב של התמרים והמים), ולא היה עולה לסוכה אילו רצה לשתות מים בלבד (ראו ב"ח, תרל"ט, ד"ה ומ"ש וה"ר פרץ).

להלכה, **השולחן ערוך** (תרל"ט, ב) ציטט את הרמב"ם, שגם המחמיר במים הרי זה משובח. אולם מאחר שאין זו אלא חומרה, אדם בוודאי יכול להחליט שהוא נוהג כמהרי"ל ומקפיד לאכול בסוכה רק מאכלים אחרים ולא מים. לעיתים כשמחמירים יותר מדי קשה לעמוד בדבר, אולם אם מקילים במים, ניתן ביתר קלות להחמיר בדברים האחרים.

יש להוסיף שאף שאכילת עראי אינה חייבת בסוכה, מסתבר שהאוכל עראי בסוכה **מקיים מצווה באכילתו**, שהרי 'תשבו כעין תדורו', ואכילת עראי נאכלת לעיתים בבית ולא רק בחוץ.



הגדרת אכילת עראי

עד כה דיברנו על ה'מחמיר', אולם עיקר הדין הוא שמותר לאכול עראי מחוץ לסוכה. מהי אכילת עראי? כאן יש להתייחס לסוג האוכל ולכמותו.

לגבי הכמות מסקנת הגמרא היא (סוכה כז., וראו רש"י שם כז., ד"ה ואביי) שעד כמות של **כביצה** כל אכילה (גם של לחם) נחשבת עראי, ורק כמות גדולה מכביצה נחשבת קבע, וכך פסק השולחן ערוך (תרל"ט, ב).

לגבי סוג האוכל, **בגמרא ביומא** (ע"ט:) נחלקו אמוראים אם אכילת פירות מחייבת סוכה. המחלוקת נוגעת גם להבנת המשנה שהזכרנו, האומרת שרבן גמליאל **החמיר** ואכל **שני תמרים** בסוכה - מדוע אכילה זו אינה מחייבת סוכה מן הדין? האם משום שפירות פטורים מסוכה, או שהפטור כאן הוא רק מצד השיעור (שכן לדעה זו שתי כותבות הן פחות מכביצה)? **הרמב"ם** (סוכה, פ"ו ה"ו), **התוספות** (סוכה כז., ד"ה תרתי) ורוב הראשונים פסקו כדעה שמותר לאכול פירות מחוץ לסוכה (בכל כמות שהיא), ואילו **הרמב"ן** (מלחמת ה', סוכה, יא. בדפי הרי"ף) הבין **שהרי"ף** (שם) פסק כדעה המחמירה, שפירות (יותר מכביצה) חייבים בסוכה.

להלכה, **השולחן ערוך** (תרל"ט, ב) הכריע כדעת רוב הראשונים, שפירות פטורים מסוכה, **והרמ"א** (שם) הוסיף שכך הוא הדין אפילו אם אדם קבע סעודתו על פירות (דהיינו שאכלם כארוחה ובכמות שרגילים לאכול ארוחה). כמה אחרונים (משכנות יעקב, סימן קנ"ה; חיי אדם, קמ"ז, ג) כתבו שראוי בכל זאת להחמיר בסעודת קבע של פירות, אולם **המשנה ברורה** (שער הציון, ס"ק לח) כתב שלא הביא דעה זו כיוון שרבים מהאחרונים מקילים בדבר.

מהגמרא ביומא (שם) עולה שגם לפי הדעה שפירות אינם חייבים סוכה, אכילת 'מיני תרגימא' חייבת בסוכה. נחלקו ראשונים מהם 'מיני תרגימא': לדעת **התוספות** (סוכה כז., ד"ה במיני), **רבנו פרץ** (מובא ברא"ש, סוכה, פ"ב, סימן י"ג) ואחרים, 'מיני תרגימא' הם מאכלים שרגילים לאוכלם בסעודה עם הלחם, כמו בשר, דגים וגבינה; ואילו **הרא"ש** (שם) ואחרים כתבו שמאכלים אלו פטורים מסוכה, ו'מיני תרגימא' הם רק מאכלים העשויים מחמשת מיני דגן וברכתם 'מזונות'.

להלכה, **השולחן ערוך** (תרל"ט, ב) פסק כדעת הרא"ש, שרק **תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן** חייב בסוכה. לדבריו, גם מאכל כזה חייב בסוכה רק אם קבע עליו סעודה, כלומר שאכל בחבורה או שאכל שיעור חשוב שקובעים עליו סעודה (משנה ברורה שם, ס"ק טו). אולם **המגן אברהם** (תרל"ט, ס"ק ו, הובא במשנה ברורה שם) חלק על כך וטען שמזונות דינם זהה לפת, וכל אכילה של יותר

מכביצה מהם מחייבת סוכה. גם פוסקים ספרדים רבים קיבלו שיטה זו וכתבו שאין לאכול מזונות יותר מכביצה מחוץ לסוכה (ראו למשל שו"ת יחיה דעת, ח"א, סימן ס"ה).

לגבי אכילת **בשר ודגים וכדומה**: כאמור, **השולחן ערוך** פסק להקל, שמאכלים אלו אינם מחייבים סוכה (וכך הבין המשנה ברורה, תרל"ט, ס"ק יג), אולם מאחר שראשונים נחלקו בדבר, רבים מהאחרונים כתבו שמי שקובע סעודה על מאכלים אלו, ראוי שיחמיר ויאכל אותה בסוכה, וכן כתב **המשנה ברורה** (תרל"ט, ס"ק טו). במציאות ימינו, שרגילים לאכול ארוחות צוהריים מלאות עם מאכלים רבים (בשר, ירקות, אורז וכו') בלא לחם, בוודאי ראוי להחמיר ולא לאכול ארוחה כזו מחוץ לסוכה. אמנם, באכילת מאכלים אלו בלא קביעת סעודה "אין להחמיר כלל" (משנה ברורה שם).

לגבי **שתייה**: מדברי **השולחן ערוך והרמ"א** (תרל"ט, ב ומשנה ברורה, ס"ק יג) עולה ששתיית יין ושאר משקאות דינה כאכילת פירות שאינה מחייבת סוכה. אולם **המשנה ברורה** (שם) כתב על פי כמה אחרונים שיש להחמיר ולא לשתות יין ושאר משקים חשובים **בקביעות** (כגון חבורה שקבעה לשבת לשתות יחד) מחוץ לסוכה. **בשער הציון** שם (ס"ק לג) הביא מחלוקת לגבי שתיית קבע של **קפה**, ולמעשה מסתבר להקל בכך.

בשער הציון (שם, ס"ק כט) הסתפק בעניין **שתיית מים בתוך הסעודה**, האם היא נחשבת חלק מהסעודה וטעונה סוכה, ונשאר ב'צריך עיון'. לכן לכתחילה מי שנמצא באמצע סעודה אינו רשאי לאכול מאומה מחוץ לסוכה עד שיסיים סעודתו.



1. לחם או מזונות (לרבות תבשילים כמו פסטה ופתיתים וכדומה) בשיעור יותר מכביצה⁸ (56 סמ"ק, קצת יותר מנפח של שתי קופסאות גפרורים) - חייבים בסוכה.⁹
2. בשר, דגים וכדומה - מותר לאוכלם בדרך עראי, אולם ראוי להחמיר ולא לאוכלם במסגרת סעודה (כמו ארוחת צוהריים) מחוץ לסוכה.
3. פירות וירקות וכדומה - מותר לאכול גם בכמות גדולה מחוץ לסוכה.
4. שתייה - מותרת בכל כמות שהיא, אך יש להחמיר ולא לשתות יין באופן של קביעות מחוץ לסוכה.

דינים אלו נוגעים לעיקר הדין ומגדירים את הגבול בין אכילת קבע לאכילת עראי, אך כפי שהזכרנו, הרוצה להחמיר ולהקפיד לאכול גם אכילת עראי בסוכה הרי זה משובח, ואין בכך משום יוהרה (אך גם מי שאינו נוהג כך אינו נחשב כמי שאינו מדקדק במצוות). חומרה זו נוגעת גם לשתיית מים, אולם יש מקום לנהוג חומרה זו בכל הדברים פרט למים (כדעת המהר"ל).



8 מותר לאכול מחוץ לסוכה כמה אכילות של פחות מכביצה, בתנאי שישהה ביניהן כשיעור של פעמיים 'כדי אכילת פרס' (שכן שיעור 'כדי אכילת פרס' נאמר על כזית, וכיפה היא כשני זיתים). וכך למשל, לפי הדעה שיכדי אכילת פרס' הוא 4 דקות, יש להמתין 8 דקות בין האכילות, וכך בהתאמה לגבי השיטות האחרות (ספר הסוכה השלם, פסקים והערות מהגרש"ז אויערבך, אות כו).

9 ולעניין ברכת 'לישב בסוכה' ראו להלן, שעל לחם יש לברך בכל אכילה של יותר מכביצה, על תבשילים של מיני דגן יש לברך רק כשקובעים עליהם סעודה, וכך נוהגים הספרדים גם לגבי מיני מאפה. האשכנזים נוהגים לברך על מיני מאפה בכל אכילה של יותר מכביצה, אך ראוי לשהות בסוכה לאחר האכילה ולכוון בברכה גם על השהייה. על מאכלים אחרים אין מברכים 'לישב בסוכה'.

שינה בסוכה

הגמרא (סוכה כו.) קובעת שאין ישנים מחוץ לסוכה:

תנו רבנן: אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה. מאי טעמא? - אמר רב אשי: גזרה שמא ירדם... רבא אמר: אין קבע לשינה.

אם כך, **שינה חמורה מאכילה!** אכילת ארעי מותרת חוץ לסוכה, ואילו שנת ארעי אסורה. רב אשי תלה את הדבר בחשש שמא האדם יירדם ויגיע לשנת קבע, אולם הגמרא מקשה על דבריו ומקבלת את הסברו של רבא ש"אין קבע לשינה". **רש"י** מבאר שלעיתים אדם מתנמנם מעט, ודי לו בכך. מכאן שמבחינה מהותית שינה ארעית חשובה מאכילה ארעית, ולכן נאסרה חוץ לסוכה.

האם קיימת שינה שאינה אפילו שנת עראי? המשנה ברורה (תרל"ט, ס"ק יא) כותב על פי **הפרי מגדים** ששינה שאינה נמשכת כשיעור הליכת מאה אמה, דהיינו **קצת פחות מדקה** (ראו משנה ברורה, מ"ד, ס"ק ד), אינה נחשבת אפילו שנת עראי ואינה אסורה מחוץ לסוכה.

במשך השנים הקלו רבים בשינה בסוכה. דבר זה דורש הסבר, שהרי על פי הגמרא שינה חמורה מאכילה. ראשונים ואחרונים הציעו דרכים שונות ללמד זכות על אלו המקילים בדבר.

המרדכי (סוכה, סימן תשמ"א) כתב שאנשים **יראים מן הקור** השורר בסוכה, ונחשבים אפוא כחולים או כמצטערים הפטורים מן הסוכה, וכך הובא **ברמ"א** (תרל"ט, ב). אמנם, טעם זה שייך בעיקר במקומות הקרים בחו"ל (ראו ערוך השולחן, תרל"ט, יג) ולא בכל מקום. כמו כן, ניתן לפתור את בעיית הקור באמצעות שמיכות, והפטור שייך רק כאשר אין בסוכה מקום להשאר שמיכות במשך היום, וצריכים בכל יום להביאן ולפנותן, ו"אין לך מצטער גדול מזה" (לבוש, תר"מ, ד). **בשולחן ערוך הרב** (תרל"ט, ח) כתב שניתן להקל בכך רק אם הצער והטרחה הם כאלה, שהאדם היה נמנע מלישון בביתו בנסיבות דומות.

הרמ"א (תרל"ט, ב וכן בדרכי משה שם) לימד זכות על המקילים באופן אחר. לדבריו, המצווה היא שאדם יישן עם אשתו, כפי שהיה ישן בבית, ומאחר שבדרך כלל האישה אינה יכולה לישון בסוכה, גם הבעל פטור מן הסוכה:

ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים.

סוכה שאינה ראויה לשינה

היראים (סימן תכ"א) חידש שהסוכה צריכה להיות ראויה גם לאכילה וגם לשינה, ואם אינה ראויה לאחד מהם (למשל לשינה), היא פסולה לגמרי (גם לאכילה), וכך פסק הרמ"א (תר"מ, ד). הסברה היא שדין "תשבו כעין תדורו" נוגע גם להגדרת הסוכה (מבחינת ה'חפצא') וקובע שעליה לשמש כדירה ולהיות ראויה לכל צורכי המגורים. **החכם צבי** (סימן צ"ד) חלק על כך וסבר שדין "תשבו כעין תדורו" אינו בא להגדיר את הסוכה אלא רק את מצוות הישיבה בסוכה, ולכן סוכה הראויה לאכילה בלבד, כשרה לאכילה. **המשנה ברורה** (תר"מ, ס"ק כ) הביא את דעת החכם צבי, אך כתב (שער הציון, ס"ק כה) שלהלכה יש להיזהר ולהחמיר כדעת היראים והרמ"א.

לכן לכתחילה יש להקפיד לאכול בסוכה שהאדם היה מוכן גם לישון בה, ורק אם אין אפשרות אחרת, יש ללמד זכות על האוכלים בסוכה שאינה ראויה לשינה, כדעת החכם צבי וכמה אחרונים המצדדים בשיטתו (כמו שו"ת שואל ומשיב, רביעאה, ח"א, סימן כ"ט).



ולו נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו, כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת - פטור. וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת.

המגן אברהם (ס"ק ח) הבין שכוונת הרמ"א לומר שהאדם מצטער לישון בלא אשתו, ומצטער פטור מן הסוכה, ואילו **המשנה ברורה** (ס"ק יח) הבין שטעמו של הרמ"א הוא עקרוני, שאין זה "תשבו כעין תדורו", גם אם האדם אינו מצטער לישון בלא אשתו.¹⁰ מכל מקום, **הרמ"א** הוסיף שמי שיכול לבנות סוכה מיוחדת שבה יוכל לישון עם אשתו, טוב שיחמיר ויעשה כן.

כל הנימוקים הללו הם בגדר **לימוד זכות**, ונראה שבחז"ל חששו רבים לישון בסוכה, אולם בארץ ישראל יש להשתדל שתהיה סוכה ראויה ונוחה לשינה ולהקפיד לישון בסוכה עד כמה שאפשר. בספר **יוסף אומץ** (סימן תתרכ"ג) כתב:

וכן בענין השינה, אף על פי שכתבו האחרונים טעם למקילים, הלא הוצרכו לזה כדי ללמד סנגוריא על המנהג אשר נתפשט להקל בה מאוד, אבל באמת המעיין יראה כי סברת המקילין המה גרועות וחלשות מעוטות מאד, לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצוה רבה.

ממור"ר **הרב עמיטל** זצ"ל שמעתי, שבישיבת חברון נהגו שבשנה הראשונה לנישואין ישן החתן בביתו. נראה שמאחר שבמשך מאות שנים נהגו לישון בבית, סברו שאפשר להמשיך לנהוג כך לגבי חתן בשנתו הראשונה. סברה זו שייכת גם כשאדם רואה שאשתו מצטערת לישון לבד בבית (אך גם מי שמקל בכך, טוב שלא יוותר בקביעות על השינה בסוכה, אלא יישן בסוכה מדי פעם או שימצא דרך לבנות סוכה שגם אשתו תוכל לישון בה).

10 כאשר האדם צריך לקיים מצוות עונה, יוכל להיות עם אשתו בבית, ובמקרה זה יכול להישאר כל הלילה בביתו (**משנה ברורה**, תרל"ט, ס"ק יח).

ברכת 'לישב בסוכה'

הגמרא (סוכה מו.) אומרת: "נכנס לישב בה, אומר: אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לישב בסוכה". נחלקו ראשונים מתי יש לברך: לדעת **הרי"ף** (סוכה, כב. בדפיו) **והרמב"ם** (סוכה, פ"ו ה"ב), בכל פעם שאדם נכנס לסוכה כדי לשהות בה עליו לברך 'לישב בסוכה', גם אם אינו אוכל; ואילו לדעת **רבנו תם** (מובא ברא"ש, סוכה, פ"ד סימן ג'), אין מברכים אלא על אכילה בסוכה, שהיא השימוש העיקרי והחשוב בסוכה, וברכה זו פוטר את שאר הפעולות הנעשות בה.

להלכה, **הגר"א** (תרל"ט, ח) כתב שעיקר הדין הוא כדעת הרי"ף והרמב"ם, אולם כבר **הרא"ש** (סוכה, פ"ד, סימן ג') כתב שהעולם נוהג כדעת רבנו תם, וכך כתבו **השולחן ערוך** (תרל"ט, ח), **הרמ"א** (שם) **והמשנה ברורה** (שם, ס"ק מו). לכן יש לברך לפני האכילה, פרט לנוהגים כגר"א.

על איזו אכילה יש לברך?

- האוכל פת יותר מכביצה או מזונות כשיעור קביעות סעודה בוודאי מברך, שכן מאכלים אלו מחייבים סוכה מעיקר הדין, כפי שראינו לעיל.
- לגבי מזונות בשיעור יותר מכביצה ופחות משיעור קביעות סעודה - ספרדים נוהגים לאוכלם בסוכה בלי ברכה (ש"ת יחזקאל דעת, ח"א, סימן ס"ה), ואילו אשכנזים נוהגים לחלק בין מאכלים שונים: על **תבשילים** של מיני דגן (פתיתים, פסטה וכדומה) אין מברכים אלא אם קובעים עליהם סעודה (משנה ברורה, תרל"ט, ס"ק טו), אך בנוגע **למיני מאפה** (פת הבאה בכיסנין) - קרקרים, עוגיות, בורקסים וכדומה) כתב **המשנה ברורה** (שם, ס"ק טז) שמנהג העולם לברך על אכילת **יותר מכביצה** (56 סמ"ק). המשנה ברורה הוסיף שמאחר שיש כאן חשש ברכה לבטלה, כדאי במקרה זה לשהות בסוכה מעט לאחר האכילה ולכוון בברכה גם על האכילה וגם על השהייה. כך ניתן לצרף את דעת הרמב"ם והגר"א, שכל שהייה בסוכה מחייבת ברכה.
- על מאכלים אחרים, כגון ארוחת צוהריים עם בשר ותבשילים וכו' - לכל הדעות אין לברך.

הנכנס לסוכה ואינו אוכל בה - לפי מנהגנו כרבנו תם לא יברך, אולם כדי לצאת ידי דעת הרמב"ם והגר"א, טוב שמיד לאחר הכניסה יאכל יותר מכביצה מזונות ויברך 'לישב בסוכה' (משנה ברורה, תרל"ט, ס"ק מו).

מי שבירך 'לישב בסוכה' ואכל, ואחר כך נשאר בסוכה עד הסעודה הבאה, או שיצא לזמן קצר מתוך כוונה לחזור מיד וכך עשה - לא יברך שוב (משנה ברורה,

תרל"ט, ס"ק מז). אולם אם יצא לעסקיו או לבית הכנסת או לסידורים אחרים, כשחוזר ואוכל בסוכה מברך שוב 'לישב בסוכה' (שם).

הנכנס לסוכה לאכול בה - מתי בדיוק יברך 'לישב בסוכה'?

הרמב"ם (סוכה, פ"ו ה"ב) הבין שעיקרה של המצווה מתקיים כאשר **יושב בסוכה**, ולכן כדי שהברכה תהיה 'עובר לעשייתך', יש לברך בעודו עומד ואז להתיישב (וכשיש קידוש יקדש בעמידה, יברך 'לישב בסוכה' ואז יתיישב). ואילו **הרא"ש** (סוכה, פ"ד, סימן ג') כתב ש'לישב בסוכה' אין הכוונה לשיבה דווקא אלא **לשהייה** (כמו 'וישב העם בקדש' [במדבר כ, א]), ולכן אין עניין לברך סמוך לשיבה.¹¹ לדבריו, מאחר שנוהגים לברך רק על אכילה בסוכה (כנ"ל), יש לברך **סמוך לאכילה**, לאחר ברכת 'המוציא', וכך כתב **הראב"ד** (על הרמב"ם שם).

להלכה, **השולחן ערוך** (תרמ"ג, ב) הביא את **הרמב"ם**, וכן פסק **הגר"א** (שם), ולפי זה בשבת וביום טוב מקדש בעמידה, מברך על הסוכה ומתיישב, ובחול המועד מברך על הסוכה בעמידה, מתיישב ומברך 'המוציא'. וכך נוהגים רבים מהספרדים (ש"ת יחזקאל דעת, ח"ה, סימן מ"ז). ואילו **הרמ"א** (שם, ב-ג) פסק **כרא"ש**, ולפי זה בשבת וביום טוב מברך על הסוכה בסוף הקידוש (שאותו אומר בישיבה או בעמידה, לפי מנהגו), ובחול המועד מברך על הסוכה לאחר ברכת 'המוציא'. וכך נוהגים האשכנזים וחלק מהספרדים (על פי השולחן ערוך, תרמ"ג, ג).



11 **הבית יוסף** (תרמ"ג, ד"ה והרמב"ם) הבין שהרמב"ם חלק על כך וסבר שברכת 'לישב בסוכה' מכוונת לשיבה ממש, ואילו **הט"ז** (תרמ"ג, ס"ק ב) כתב שגם לדעת הרמב"ם 'לישב' פירושו **להתעכב ולשהות**, אלא שלדעתו כל זמן שהאדם עומד לא ניכר שהוא מתעכב בסוכה, ואולי יצא מיד, ורק כאשר הוא מתיישב שהייתו ניכרת.

חובת האכילה בלילה הראשון

בכל ימי החג אין חובה לאכול בסוכה, אלא שמי שרוצה לאכול אכילת קבע (הנעשית בדרך כלל בבית), חייב לעשות כן בסוכה, שהיא דירתו בימים אלו, ומי שרוצה להסתפק באכילות עראי (שאינן נעשות דווקא בבית) - רשאי מן הדין לאוכלן מחוץ לסוכה (ואם ירצה להדר יאכלן בסוכה, כנ"ל). יוצא מכלל זה הוא הלילה הראשון של החג, שבו ישנה חובה לאכול לחם בסוכה. הדבר נלמד בגזרה שווה מחג הפסח, שגם בו יש חובה לאכול מצה בלילה הראשון, אף שאין חובה כזו בשאר ימי החג (סוכה כז; שולחן ערוך, תרל"ט, ג).

נחלקו ראשונים כמה יש לאכול: לדעת הרמב"ם (סוכה, פ"ו ה"ז) והריטב"א (סוכה כז). יש לאכול כזית לחם (28 סמ"ק לגר"ח נאה), בדומה לחיוב אכילת מצה בליל פסח, ואילו הר"ן (סוכה, יב: בדפי הרי"ף) כתב שיש לאכול יותר מכביצה (57.6 סמ"ק לגר"ח נאה), שכן שיעור קטן יותר אינו מחייב בסוכה. להלכה, עיקר הדין הוא כדעת הרמב"ם והריטב"א, שדי באכילת כזית (שולחן ערוך, תרל"ט, ג), אך נכון לאכול יותר מכביצה, כדי לחשוש לדעת הר"ן (משנה ברורה שם, ס"ק כב). למעשה, ישנה סיבה נוספת להחמיר בדבר: מאחר שחובה זו היא מן התורה, הרי שגם אם מסתפקים באכילת כזית, ראוי לחשוש לדעה המחמירה בשיעור כזית (חזון איש - 50 סמ"ק), שעל פיה שיעורו קרוב לשיעור כביצה (לפי הדעה המקילה).¹²

יש לאכול את הלחם בזמן של 'כדי אכילת פרס' (משנה ברורה שם). ישנן דעות שונות בעניין משכו של זמן זה, ולמעשה מי שאוכל את הלחם בנחת וברציפות יצא ידי חובתו.

מן ההשוואה למצה בליל הסדר נלמדו גם דינים נוספים: יש לאכול את הלחם בסוכה לאחר צאת הכוכבים ולא יאחר מחצות (רמ"א, תרל"ט, ג), ומשלוש שעות (זמניות) לפני הלילה אין לאכול פת ומזונות, כדי שיאכל בלילה בסוכה לתיאבון (משנה ברורה, תרל"ט, ס"ק כז).

כפי שראינו בתחילת דברינו, בניגוד לרוב המצוות בתורה, טעמה של מצוות סוכה מבואר בתורה ("כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"), ומכאן שטעם זה הוא חלק ממעשה המצווה. לכן, כאשר אוכלים בסוכה בלילה הראשון, לכתחילה יש לכוון שהקב"ה ציוונו לשבת

בסוכה זכר ליציאת מצרים, וגם זכר לענני הכבוד שבהם הקיפנו להגן עלינו מן השמש במדבר (משנה ברורה, תרכ"ה, ס"ק א). וכך ראוי לכוון גם בשאר ימי החג. בדיעבד, אפילו בלילה הראשון, גם מי שלא כיוון כך, אם היה מודע לכך שהוא מקיים מצווה באכילתו - יצא ידי חובתו (שם).

יציאה לטיול בסוכות

הגמרא (סוכה כו.) אומרת:

תנו רבנן: הולכי דרכים ביום - פטורין מן הסוכה ביום, וחייבין בלילה. הולכי דרכים בלילה - פטורין מן הסוכה בלילה, וחייבין ביום. הולכי דרכים ביום ובלילה - פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה. הולכין לדבר מצוה - פטורין בין ביום ובין בלילה.

כלומר, בזמן שאדם הולך בדרך (ביום או בלילה או בשניהם) הוא פטור מן הסוכה. מדברי רש"י (שם) משמע שזהו פטור מיוחד: עקרונית יש לשבת בסוכה, אך התורה לא מנעה מאתנו לצאת לסחורה וכדומה. לפי זה, ייתכן שההיתר נוגע רק למי שיוצא לדרך לצרכים חשובים כמו סחורה, ולא למי שמטייל להנאתו. אולם הרשב"א בתשובה (ח"ז, סימן רצ"ו) כותב שההיתר נוגע גם להליכה של רשות, ומבאר שאין זה פטור מיוחד אלא חלק מהגדרת המצווה - האדם צריך לדור בסוכתו כדרך שהוא גר בביתו, וכשם שהוא רגיל לצאת מביתו לצרכים שונים, כך הוא יכול לצאת מסוכתו לצרכים אלו. לפי זה, מסתבר שההיתר נוגע גם למי שמטייל להנאתו.

למעשה, בשו"ת יחיה דעת (ח"ג, סימן מ"ז) ובאגרות משה (אורח חיים, ח"ג, סימן צ"ג) פסקו בהתאם לדברי רש"י, שהיוצא לטיול לשם הנאה אינו רשאי לאכול בו מחוץ לסוכה, ואילו מו"ר הרב ליכטנשטיין זצ"ל (עלון שבות 90) פסק שמבחינה הלכתית אפשר להקל בדבר, כיוון שדין הולכי דרכים מבוסס על "תשבו כעין תדורו", והרי אדם נוהג לטייל כל השנה, כסברת הרשב"א. אולם אף שהקל בכך מבחינה הלכתית, הרב ליכטנשטיין התנגד לכך בתוקף מבחינה ערכית וחינוכית, שכן "אדם מישראל צריך להיות רווי שאיפה וכמיהה למצוות, ולא ח"ו לראותן כמשא... ממנו הוא משתחרר בהזדמנות הראשונה", ובפרט במצווה העומדת לרשותו שבוע אחד בשנה בלבד.

12 בפרוסה ממוצעת מאמצע כיכר לחם פרוס (במכונה) יש קצת יותר מ-100 סמ"ק, כך שיש לאכול לכל הפחות קצת יותר מרבע פרוסה, וראוי לאכול קצת יותר מחצי פרוסה.

אמנם, פעמים רבות יש חשיבות בטיול בחול המועד, כיוון שהילדים מצויים בו בחופש, וגם רבים מההורים לוקחים בו חופש (וטוב שכך!), והטיול המשותף חשוב לגיבוש המשפחה. נראה שבמצב זה יש מקום לטייל, אך ראוי שלא לסמוך על הפטור של 'הולכי דרכים', אלא להתנהל באופן שאינו נזקק להיתר זה. בדרך זו גם נקיים את המצווה כראוי וגם נאפשר טיול משפחתי.

ניתן אפוא לנהוג כדלהלן: יש לאכול ארוחת בוקר טובה בסוכה לפני הטיול, וארוחת ערב טובה בסוכה לאחריו. **בטיול עצמו יש לאכול אכילת עראי בלבד**, על פי הגדרים שהתבארו לעיל: **א.** לחם או מזונות עד כביצה. **ב.** פירות, ירקות וכדומה (ורוב הדברים שברכתם 'נפשות', כמו חטיפים מסוגים שונים) גם בכמות גדולה. **ג.** תבשילים למיניהם (בשר, דגים וכדומה) באופן ארעי בלבד (לא כסעודה). **ד.** שתייה ללא הגבלה.

הנחיות אלו נוגעות לעיקר הדין, אך כבר ראינו שהמחמיר שלא לאכול אכילת עראי מחוץ לסוכה הרי זה משובח. מי שאוכל טוב לפני הטיול ואחריו יכול לטייל כמה שעות בלא אוכל, ולעיתים יש אפשרות להקים או למצוא סוכה במהלך הטיול.¹³ כמובן, כך ינהגו הרוצים להדר, אך בוודאי מותר לכתחילה לאכול אכילת עראי מחוץ לסוכה. כמו כן, במצב כזה של טיול בוודאי כדאי לשתות מים (כדברי המהרי"ל) ולא להחמיר בדבר. הנמנע משתיית מים עלול לבוא לידי צער גדול במועד (אם לא לידי סכנת נפשות ממש), בפרט בטיול ארוך ובמזג אוויר חם, ויצא שכרו בהפסדו.

אם הטיול כולל שינה בלילה, **דואגים לכך שתהיה סוכה בלילה.**¹⁴ יש כיום סוכות מתקפלות שניתן לבנותן בדקות ספורות. ומאחר שיש סוכה, ניתן גם לישון בה וגם לאכול בה ארוחת ערב וארוחת בוקר.

13 מסתבר שגם לפי הדעה שהיוצא לטיול להנאתו פטור מן הסוכה, אם יאכל בסוכה יקיים בכל זאת מצוות ישיבה בסוכה. אדם היוצא מביתו אוכל לעיתים בחוץ ולעיתים בתוך בית, ולכן אף שהוא רשאי לאכול מחוץ לסוכה, אם יאכל בסוכה יחשיב אותה כבית ויקיים בכך מצווה (וכפי שכתבנו לעיל לגבי אכילת עראי בסוכה).

14 גם לפי הדעה שטיול לשם הנאה נכלל בהיתר של 'הולכי דרכים', הרי הגמרא שהזכרנו קובעת שהולכי דרכים ביום חייבים בסוכה בלילה. אמנם, נחלקו אחרונים אם הולכי דרכים חייבים **לבנות** סוכה במקום לינתם (**מגן אברהם**, תר"מ, ס"ק טו), או שעליהם **לשבת** בסוכה אם הגיעו למקום שיש בו סוכה, אך לא מוטל עליהם לבנות סוכה אם לא מצאו כזו (**לבוש**, תר"מ, ח). **המשנה ברורה** (תר"מ, ס"ק מא) הכריע שאינם צריכים לבנות סוכה, אך עליהם לטרוח ולחפש סוכה בסביבת מקום חנייתם. במציאות שלנו, שיש סוכות חב"ד וכדומה, וגם ניתן לבנות בקלות סוכה מתקפלת, יש להורות לכתחילה גם להולכי דרכים להתאמץ ולהקים סוכה במקום לינתם, ובפרט לאלו המטיילים להנאתם,

המטייל בסוכות בהתאם לכללים אלו מרוויח חוויה הלכתית־משפחתית - המשפחה כולה חווה את הלכות סוכה בצורה מעשית ורואה את המאמץ לקיים אותן במהלך הטיול: להקים סוכה בלילה, לאכול רק דברים מסוימים במשך היום וכו'. יש הפסד מסוים בויתור על השהייה המלאה בסוכה, אבל יש כאן ערכים אחרים של גיבוש משפחתי ושל חינוך לשמירה על רצון ה' גם כשהדבר כרוך במאמץ מיוחד.¹⁵

דברים אלו אמורים ביחס לטיול בלבד, ורק כשיש צורך לטייל בחול המועד. ככלל, יש לשאוף למצב של **חיים בסוכה**: לשהות ככל האפשר בסוכה, לעשות בה את כל צרכינו, לנשום את אוויר הקדושה של הסוכה.¹⁶ זוהי המשמעות הפשוטה של "תשבו כעין תדורו" - **הסוכה אמורה להיות כמו הבית, ויש לשהות בה כל העת כמו בבית!**

לסיכום: מי שיכול, יישאר בסוכתו כל ימי החג. מי שרואה חשיבות בטיול משפחתי בחול המועד ואינו יכול לטייל בזמן אחר, רשאי לצאת לטיול, אבל ידאג לסוכה לשינה בלילה, יאכל בסוכה ארוחת ערב וארוחת בוקר, ובמשך היום יסתפק באכילת עראי (או יחפש סוכות קיימות, והמהדר יסתפק בשתיית מים בין הארוחות). באופן זה אמנם יפסיד זמן מסוים של שהייה בסוכה, אבל מאידך, פרט לגיבוש המשפחתי, יחנך את המשפחה לשמירה על ההלכה גם כשהדבר כרוך במאמץ.

שהגדרתם כ'הולכי דרכים' אינה מוסכמת. רק בשעת הדחק, או כשניסו להקים סוכה ולא הצליחו וכדומה - אפשר להקל בשינה ובאכילה בלא סוכה.

15 עם זאת, אף שראוי לנהוג כפי שכתבנו, היוצא לטיול ואוכל בו אכילת קבע יש לו על מי לסמוך, כיוון שיש הסוברים שדין 'הולכי דרכים' שייך גם בטיול של רשות.

16 ומעניין הדבר **שבתורת כהנים** שציטטנו לעיל נאמר שאדם "אוכל בסוכה, שותה בסוכה ומטייל בסוכה". לדעת **הערוך** (ערך 'טייל' הראשון), הכוונה היא למשמעות הרגילה של 'טייל', שאדם מהלך להנאתו, ומשמע שגם פעילות זו ראוי לעשות בסוכה. אולם ייתכן שאין הכוונה לטיול במשמעות זו אלא לישיבה בנחת בצל הסוכה (מלשון 'טולא' - צל); ראו כתובות סב. **ותוספות** שם, ד"ה טיילין.

אברהם

כיצד יש לאפיין את אברהם - כאיש החסד או כאיש האמונה?

אברהם אבינו רדף אחרי החסד, אך גם היה חדור באמונה בה' ובקיום מצוותיו.

מאפיינים של אמונה:

- אברהם הולך בקול ה' אל הבלתי נודע - "לֵךְ לְךָ" (בראשית י"ב, א).
- אברהם הולך בקול ה' לעקוד את בנו - "לֵךְ לְךָ" (שם כ"ב, א).
- אברהם עושה ברית מילה בגיל תשעים ותשע (!) ומל את כל משפחתו.
- אברהם מאמין בה' גם כאשר אין רואים את התוצאות של הבטחות ה' על הזרע ועל ארץ ישראל - "וְהָאָמֵן בַּה'" (שם ט"ו, ו).

מאפיינים של עשיית חסד:

- אברהם מכניס אורחים למרות התנאים הקשים (חום היום, סמוך לברית המילה שלו).
 - אברהם מסתכן בהצלת לוט מן השבי, ובהמשך מנסה להציל את סדום מחורבן.
 - ה' מעיד על אברהם שהוא מחנך את ילדיו לדרך של צדקה ומשפט (שם י"ח, יט).
- הנקודה הפנימית של אברהם מתבארת בדברי ישעיהו (מ"א, ח): "וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עֲבָדִי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זָרַע אֲבֹרָהִם אֲהַבִּי" - אברהם הוא אוהב ה'. כך גם בדברי הימים ב' (כ', ז): "הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרֵשֵׁת אֶת יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלְּפָנֶי עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְתַתְּנָה לְזָרַע אֲבֹרָהִם אֲהַבֶּךָ לְעוֹלָם".

מי שאוהב את ה', אוהב גם את מצוותיו. מי שאוהב באמת, רוצה לעשות כל מה שחשוב לאהובו, ולכן אוהב את בריותיו של ה' שנבראו בצלם אלהים. מי שאוהב את ה', אוהב במיוחד את עם ישראל, כיוון שאדם אוהב את מה שאהובו אוהב. ה' אוהב את עם ישראל: "אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'" (מלאכי א', ב), וממילא מי שאוהב את ה' - אוהב את עם ישראל (עיינו: מידות הראי"ה, אהבה, ג; אגרות קודש - הרי"צ, ח"ג, עמ' תכד-תכה, בשם בעל התניא).

נקודות למחשבה:

האם אנחנו משלבים תורה וחסד בעולמנו? כיצד ניתן להיות נאמנים לדרכו של אברהם, שחינך אותנו "לעשות צדקה ומשפט?"



מדוע אנו מזמינים אושפיזין לסוכה?

מקור המנהג להזמין אושפיזין הוא **בוהר** (אמור, קג--קד). מהי משמעות המנהג? מדוע להזמין אורחים לסוכה?

סוכות הוא חג השמחה - "וְשִׂמְחָתָּ בְּחַגְךָ... וְהֵייתָ אֶךָ שְׂמֵחַ" (דברים ט"ז, יד-טו). לשמחה אמיתית מגיעים רק כאשר זוכרים את אלו שקשה להם. נוסף על כך, סוכות הוא חג האסיף, החג שבו מכניסים את התבואה לבית, חג שיש בו שפע כלכלי. עלינו לזכור שהשפע הכלכלי מגיע מאת ה', ולכן עלינו לתת חלק ממנו גם לאלו שאין להם.

אולם מדוע מזמינים דווקא את אבות האומה? מסתבר **שהאושפיזין באים להתארח אצלנו כדי לחזק אותנו**. כשאדם מרגיש עוצמות כאלו לידו - הוא מקבל כוחות, הוא נהיה שמח. כמו כן, האושפיזין מחזקים אותנו בעניין הקשר בין האבות לבנים - האחיזה בבניין האיתן שממנו הגענו.

מן האושפיזין אנו למדים שלא העושר מקנה לאדם המשכיות, אלא מעשיו. אנו זוכרים את אבותינו לאחר כל כך הרבה שנים לא בגלל הכסף שהיה או שלא היה להם, אלא בגלל מעשיהם, בגלל עוצמתם הרוחנית.

חז"ל אומרים שיום הכיפורים, שבו ניתנו הלוחות השניים, הוא כיום של נישואין בין כנסת ישראל לקב"ה (ראו תענית כו; ורש"י ד"ה זה מתן תורה). לפי זה, יש מקום לומר **שימי הסוכות הם כנגד שבעת ימי המשתה** (שבע ברכות). אחד הדברים הקשים ביותר לחתן ולכלה הוא לצאת לחיים לאחר שבעת ימי המשתה. בזמן השבע ברכות נמצאים במקום גבוה, מרחף, בעולם שכולו טוב. פתאום צריכים לצאת לחיים. גם חג הסוכות הוא מעין 'שבע ברכות', ועוד רגע יוצאים לחיים. זמן זה הוא משמח מאוד, אבל גם מלא בהרהורים ובמחשבות: האם נצליח להכניס את העוצמה ואת ההחלטות שקיבלנו בימים הנוראים לתוך מסגרת החיים הטבעיים?

כעת אנו צריכים חיזוק. כעת אנו צריכים לימוד מגדולי ישראל, שהיו ענקיים ברוחם, אבל מצד שני ידעו להכניס את הקדושה לתוך המציאות. בכל יום מגיע אורח אחר (יחד עם שאר האורחים), אולי מעין 'פנים חדשות' בשבע ברכות. בכל יום אנו מתחזקים מאחד מאבות האומה, וגם למדים ממנו ומן הדברים המיוחדים המאפיינים אותו. ננסה ללמוד בכל יום על אחד מהאושפיזין, לקבל כוחות, להתחזק, לקבל כיוון דרך, 'סיפ' נוסף ליציאה לשגרת החיים, לחיבור בין חיים של חול למעיין הקודש.

יצחק

אברהם אבינו חופר בארות, וגם יצחק חופר בארות. לכאורה חפירת הבארות חשובה רק לצורך קיום החיים, אולם התורה מרחיבה מאוד בסיפור חפירת הבארות, ומכאן שיש לכך משמעות נוספת.

בארות מסמלות התבוננות פנימית ועמוקה, ירידה אל המשמעות הפנימית של המקום שבו אתה נמצא. אברהם היה צריך להגיע אל הארץ, לנדוד - "לך לעומתו, יצחק נולד בארץ ולא עזב אותה! יצחק מבין שתפקידו הוא להמשיך ולהעמיק את דרכו של אביו, להעמיק את האחיזה בארץ מבחינה מעשית ומבחינה פנימית. אולם יצחק לא רק מגלה את הבארות של אביו, אלא גם מוסיף קומה חדשה (ולכן חופר בארות נוספות).

הבאר היא התחלת החלום, התחלת ההתיישבות. אברהם חופר - הפלשתים סותמים, ונדמה כאילו כל חפירתו של אברהם נעלמה. והנה מגיע הדור הבא ופותח את הבאר, ולא רק פותח אלא מעמיק אותה, ואף חופר בארות נוספות. מתברר שהחלום שחלם אברהם לא נגזז. מה שלא הספיק אברהם לסיים - המשיך יצחק. יצחק הגשים את חלומותיו של אביו.

למדנו מיצחק: זכות גדולה היא לנו להמשיך את חלום אבותינו, להמשיך את המסורת, להמשיך לחפור, להמשיך להעמיק וגם לגלות רבדים חדשים. הגבורה מאפשרת להמשיך בדרך ולא לחשוש מרוחות רעות המנשבות מסביב. נחבר יראה ואהבה ונתחזק בעבודת ה': "וְעָתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ..." (דברים י', יב).

נקודות למחשבה:

האם אנחנו ממשיכים מסורת או מחדשים? האם אנחנו עובדים את ה' באהבה או ביראה? מהם היתרונות של כל אחת מהדרכים?

יעקב

יעקב בורח מעשו ומגיע לחרן, שם הוא רואה על פי הבאר את רועי הצאן שאינם משקים את הצאן, כי "הָאֲבָן גְדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר" (בראשית כ"ט, ב). יעקב ניגש ומסיר את האבן.

במבט ראשון מעשה זה של יעקב הוא מופלא, שכן יעקב נדמה לנו כחלש, 'איש תם יושב אוהלים', וכיצד היה לו כוח להרים אבן שכל הרועים לא הצליחו להרים? אולם באמת דבר זה איננו פלא. יעקב הוא אדם קדוש, ובסייעתא דשמיא הוא יכול לבצע גם דברים גדולים.

הפלא הגדול ביותר איננו בכך שיעקב הצליח להרים את האבן, אלא בכך שבכלל ניסה להרים אותה! אנו מכירים את יעקב מפרשת תולדות, יעקב שכולו פסיביות, שכל התנהלותו היא רק על פי אימו, ללא שום יוזמה משלו. פתאום בפרשת ויצא מתגלה יעקב אחר. יעקב התמים והפסיבי הולך ומנסה להזיז את האבן בעצמו. התנהגות זו אינה מתאימה ליעקב של פרשת תולדות!

מה קרה ליעקב? מניין קיבל פתאום את הכוח? שמעתי ממורי ורבי הרב ליכטנשטיין זצ"ל, שאכן יעקב השתנה בין פרשת תולדות לבין סיפור האבן. בתווך מופיע החלום. זו הפעם הראשונה שהקב"ה נגלה אל יעקב, מבטיח לו שישמור עליו, שייתן לו זרע וייתן לזרעו את הארץ. עד כה יעקב היה אדם פרטי, ללא חזון מיוחד, ללא אתגר מיוחד. פתאום, לאחר ההתגלות, ליעקב יש שליחות, ומשקיבל יעקב שליחות - קיבל גם כוחות חדשים. כעת הוא כבר לא יעקב הפסיבי, כעת הוא יעקב עם כוחות ועוצמה.

לעיתים אדם מרגיש חלש, ללא כוחות. האם הוא יכול לגמור את הש"ס? האם הוא יכול להתעסק בצורה רצינית בחסד? עלינו לדעת שאדם מקבל כוחות בהתאם למשימות שלו! אדם צריך להסתכל על משימות לא בהתאם לכוחות העכשוויים שלו, אלא קצת למעלה מהם. צריך לקחת משימות שקצת גדולות עלינו, ובע"ה מתוך תחושת שליחות נקבל כוחות חדשים לעשות משימות אלו.

נקודות למחשבה:

האם יש לנו שליחות שמפעילה אותנו? האם ישנן שליחויות שנוכל להוסיף לחיינו? האם הקורונה למשל מחלישה אותנו או נותנת לנו משימות והזדמנויות חדשות?

משה

וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסַבְלָתָם, וַיֵּרָא
אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עֲבָרִי מֵאֶחָיו. וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ
וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל (שמות ב', יא-יב).

שלושה סיפורים נאמרו בתורה על תחילת דרכו של משה: הריגת המצרי, נזיפה ביהודי שהיכה את חברו וסיוע לבנות יתרו. משה רואה עוולות, שחיתות ורשע. הוא מתבונן כה וכה ורואה ש"אין איש" - אף אחד אינו מטפל במציאות הזו. משה מבין שהוא צריך להיות זה שמתערב, הוא צריך לפעול בעצמו כנגד הרשע והשחיתות.

פרקי אבות פותחים: "משה קיבל תורה מסיני". פרקי אבות כוללים בעיקר יסודות מוסריים, ומתברר אפוא שגם הם הלכה וגם הם ניתנו מסיני.

יתרה מזו, נראה שה'פרקי אבות' שבאישיותו של משה הם שהביאו לכך שדווקא הוא זכה לקבל תורה מסיני. משה פעל על פי הדרכתה של **המשנה באבות** ("פ"ב מ"ה): "במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש", והיותו 'איש' היא שהובילה אותו להיבחר להיות המנהיג שיביא את התורה לעם ישראל.

משה רבנו מאופיין בכמה מקומות כ'איש'. הוא לא אדם של דיבורים - "לא איש דְּבָרִים" (שמות ד', י), אלא עָנְיוּ מֵאוֹד - "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד" (במדבר י"ב, ג), ולמרות הענווה שבו - "הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד... בְּעֵינָי עֲבָדֵי פְרָעָה וּבְעֵינָי הָעָם" (שמות י"א, ג). בסוף דרכו התברר שהאדם האנושי, הרגיש לסביבתו, העָנְיוּ, הופך להיות "מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים" (דברים ל"ג, א).

נקודות למחשבה:

לא קם בישראל נביא כמשה - עם ישראל זכה למנהיג דגול כמשה רבנו. חשבו על פעולות נוספות של משה בתורה - האם נוכל לשאוב מהן כוחות גם לדרכנו בעבודת ה'?

אחד ההבדלים בין עבד לבן חורין הוא שעבד חושב על עצמו, ואילו בן חורין חושב על אחרים (הגרי"ד סולוביצ'יק, זמן חירותנו, עמ' 28-30)! משה גדל במציאות של עבדים, ובכל זאת ידע להיות בן חורין ולחשוב על אחרים. נסו לחשוב למי אתם יכולים לעזור!

אהרן

אחד המקורות המרכזיים שמהם ניתן ללמוד על מידותיו של אהרן, הוא תיאור המפגש המרגש שלו עם משה. לאחר שהקב"ה הטיל על משה את משימת המנהיגות, הוא אומר לו שאהרן יצא לקראתו, ומוסיף: "וַרְאָךְ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד', יד). מדוע מדגישה התורה את השמחה של אהרן?

היכולת לשמוח גם במקום שהייתה עשויה להיות קנאה, מראה על גדולה מיוחדת. ננסה ללמוד ממעשה אהרן גם למציאות המשפחתית שלנו. כאשר אדם שמח באחיו, יש לכך כמה מעלות:

א. האח ששמחים בו מקבל עוצמה מיוחדת.

ב. **האח ששמח** מרוויח בעצמו, כי כל הענפים מתחזקים כאשר אחד מחזק את השני. חז"ל (תנחומא, שמות, כז) אומרים שבזכות שמחת **הלב** של אהרן, הוא זכה לאורים ותומים הנתונים על **הלב**. נראה שאין מדובר רק בשכר אלא בתוצאה: שמחתו של אהרן בגדולת אחיו נתנה לו חוזק נפשי מיוחד והפכה אותו לאדם הראוי לקבל את האורים והתומים.

ג. **שמחה בין אחים מחזקת את כל המשפחה, וכך מתחזק עם ישראל כולו**, כאשר כל גרעין משפחתי שמח ומאוחד בתוכו.

המדרש (פסיקתא זוטרותא, שמות ד', יד) אומר דבר מפתיע:

'וראך ושמח בלב' - אם היה יודע אהרן שהקב"ה מעיד עליו 'וראך ושמח בלב', היה יוצא לקראתו בתופים ובמחולות.

אם אהרן היה יודע שיזכירו אותו בתורה על שמחתו במשה, היה דואג לשמוח בצורה מרשימה עוד יותר, היה יוצא לקראת משה בתופים ובמחולות. מדוע אהרן היה שמח יותר אילו ידע שיזכירו אותו בתורה על כך? האם אהרן מחפש פרסומת? מחפש כבוד?

ייתכן שאהרן ידע שחשוב לשמוח בהצלחת האחר, ובפרט בהצלחת אחיו, אבל אם היה יודע שהדבר חשוב כל כך בעיני ה', עד שהתורה ציינה את שמחתו במשה, היה אהרן שמח אף יותר, כי היה מבין עד כמה הקב"ה שמח כשאחים שמחים אחד בשני.

יוסף

התבוננות על יוסף בפרשות השונות מראה אדם בעל שיעור קומה מיוחד. למשל:

- א. יוסף שורד בכל מציאות, עולה ומתעלה מכל עומק ומכל בור. הוא מצליח בבית פוטיפר (בראשית ל"ט, ב-ו), מצליח בבית הסוהר (שם, כא-כג) ומצליח אצל פרעה (שם מ"א, לז-לח).
- ב. הקב"ה אוהב את יוסף. אין אף דמות אחרת שמסופר עליה שה' אהב אותה כך ושהשכינה נמצאת עימה: "ה' אֶתֹ, וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ" (בראשית ל"ט, ג), "וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְטַאֲלֵהוּ חֶסֶד" (שם, כא) ועוד.
- ג. יוסף יודע לנהל את מצרים בצורה מרשימה.
- ד. יוסף מנחם את אחיו ומאחד את המשפחה.
- ה. יוסף עומד בכל ניסיון, ואפילו בפיתוי של אשת פוטיפר.

מהו סודו של יוסף? כיצד הוא מצליח כל כך? כאשר יוסף מתגבר על הפיתוי של אשת פוטיפר, באה התורה ומעידה מהיכן שאב את הכוח להתגבר: "וַיֵּאָיֶךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וַחֲטָאתִי לֹא־לֵהִימ" (שם ל"ט, ט). מה שמטריד את יוסף אינו הפחד מפוטיפר, אלא הקב"ה, המוסר, היושר והצדק. מכאן ואילך עתיד יוסף להזכיר שם ה' בכל שלב ושלב, עשרות פעמים. למשל: "הָלוֹא לֹא־לֵהִימ פְּתָרָנִים" (שם מ', ח), "בְּלַעֲדֵי, אֲלֵהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרָעָה" (שם מ"א, טז), "וְעַתָּה אֵל תַּעֲצָבוּ... כִּי לְמַחְיָה שְׁלַחְנִי אֲלֵהִים לְפָנֶיכֶם" (שם מ"ה, ה) ועוד.

ככל שאדם מאמין יותר בהשגחה, כך הוא מושגח יותר (עיינו פרי הארץ, פרשת מקץ). כפי שראינו, מסתבר שזהו פשט הפסוקים. הרגשת השגחת ה' גוררת אחריה שמיעה בקול ה'. היא מביאה מצד אחד למחויבות, ומצד שני נותנת המון כוח - **אנחנו לא לבד! ה' איתנו!** ה' מסייע, ה' עוזר! ידיעה זו נותנת כוח, נותנת שמחה ומאפשרת לקיים את מצוות ה' גם כאשר המציאות מאתגרת.

נקודות למחשבה:

היכן פוגשת אותנו השגחת ה'? האם קרה לכם שהרגשתם שהתחושה של "שויתי ה' לנגדי תמיד" סייעה בידכם לפעול נכון?

הקב"ה שמח כשאנו שמחים אחד בשני, כשאחים שמחים אחד בשני. ננסה לשמוח איש ברעהו, גם בקרובים לנו וגם ברחוקים מאיתנו, ובע"ה נזכה שהקב"ה ישמח בנו ויאהב אותנו.

נקודות למחשבה:

כיצד מצליחים לשמוח באחים? במשפחה? בחברים? כיצד מצליחים לפרגן לאנשים? מדוע אנשים רבים אינם נוהגים כך? הקטורת מאחדת את עם ישראל (כולם נמצאים יחד בסממני הקטורת). מהי הקטורת שלנו?

מלכי העולם מראים את עוצמתם ואת כוחם. הם רואים את עצמם כמלכים חזקים שאין אף אחד מעליהם. גם למלך ישראל יש עוצמה ויש כוח, אבל הוא תמיד עבד. הוא תמיד יודע שיש מישהו מעליו. מלך שהוא עבד - עבד ה'!

דוד

דוד הוא מלך ישראל, אולם ביטוי מעניין מאוד, הפוך ממלך, מופיע פעמים רבות בתיאורו של דוד. התוכלו לחשוב מהו?

הביטוי הרווח ביותר כלפי דוד הוא **'עבד ה'**. ביטוי זה נאמר בפירוש גם על משה ויהושע, אולם ביחס לדוד הוא מוזכר יותר מכל דמות אחרת בתנ"ך. ה' אומר לנתן על דוד: **"לָךְ וְאִמְרָתְךָ אֶל עֲבָדֵי אֵל דָּוִד"** (שמ"ב ז', ה). במלכים ב' (י"ט, לד) נאמר: **"לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַנֵי וּלְמַעַן דָּוִד עֲבָדֵי"**, ומילים זהות מופיעות גם בדברי ישעיהו (ל"ז, לה). יחזקאל (ל"ז, כד) אומר: **"וְעֲבָדֵי דָוִד מְלָךְ עֲלֵיהֶם"**, וקורא לו שם (ל"ז, כה) שוב **"דָּוִד עֲבָדֵי"**. גם בתהילים (פ"ט, ג) נאמר: **"נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עֲבָדֵי"**, ואף דוד (שם קל"ב, י) אומר על עצמו: **"בְּעִבּוֹר דָּוִד עֲבָדְךָ אֶל תֵּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ"**, ובמקום אחר (שם ל"ו, א): **"לְמַנְצֶחַ לְעַבְדְּךָ ה' לְדָוִד"**. גם בתהילים קי"ט מופיע הכינוי **"עֲבָדְךָ"** פעמים רבות, וכן בתפילת דוד (שמ"ב ז', יח-כט).

רבי יהודה הלוי שר בשירו המפורסם:

עֲבָדֵי זָמַן עֲבָדֵי עֲבָדִים הֵם -
עֲבָד ה' הוּא לְבַד חֶפְשִׁי.
עַל כֵּן בְּבִקְשׁ כָּל אֲנוּשׁ חֶלְקוֹ
חֶלְקִי ה' - אִמְרָה נִפְשִׁי.

היכולת להיות 'עבד ה' היא המאפשרת לנשמתנו לצאת לחירות. נשמתנו מחוברת במהותה אל ה': **"אֵלֶּהִי, נִשְׁמָה שֶׁנִּתְּתָ בִּי טְהוֹרָה הִיא"**. אולם ישנם מחסומים וחסמים המונעים מהנשמה לצאת לחירות מלאה. רק השעבוד המוחלט לה', רק החיבור המלא לקיום המצוות, מאפשר למסכים להיעלם, ומאפשר לנשמתנו לצאת לחירות, לפרוץ, לשמוח ולהתעלות! (עיינו עולת ראיה, ח"ב, עמ' רפח).

ה' מתגלה אלינו גם כמלך וגם כאבא: **"אם כבנים, אם כעבדים"**. אנו זוכים להיות עבדים של מלך העולם, אבל גם להיות כל כך קרובים ואהובים - **"בְּנִים אַתֶּם לַה' אֵלֵהֶיכֶם"** (דברים י"ד, א). תחושה זו באה לידי ביטוי במיוחד בחג הסוכות, כאשר אנו זוכים להיות בתוך הסוכה, בצל האמונה, בצל השכינה.

נקודות למחשבה:

בני ישראל בני מלכים הם! יש חשיבות בכך שנקבל כוחות, שנרגיש את העוצמה שבנו, אולם יש חשיבות גם בכך שנחוש כל העת שאנחנו עבדי ה'. מדוע? היכן הדבר בא לידי ביטוי בחיים שלנו?

